

AB'İN ARALIK 1999 HELSİNKİ ZİRVESİ KARARLARI VE KIBRIS SORUNU

Arş. Gör. Hasan MOR

GİRİŞ

Dış politikanın belirlenmesinde, esas itibarıyla iç ve dış çevre şeklinde iki temel determinantın rolü olduğu söylenebilir¹ Bu çerçevede, Yunanistan Türkiye ilişkileri, özellikle cumhuriyet döneminde Türk dış politikasında önemli belirleyici bir dış çevre faktörü olarak karşımıza çıkar².

Yunanistan ile ilişkileri belirleyen en temel faktör ise Kıbrıs sorunudur³. Zira 1821'deki Osmanlı'ya karşı isyanını müteakip 1832 yılında bağımsızlığını elde eden Yunanistan, daha sonra 1864, 1881, 1913, 1923 ve 1947 tarihlerinde belli başlı beş defa genişleyerek⁴ bu günkü sınırlarına ulaşmış bulunmaktadır. Yunanistan, bütün bu genişlemeleri Osmanlı/Türkiye aleyhine gerçekleştirmiştir. Bu yayılma politikasının Megali İdea (Büyük Ülkü) gibi bir milli strateji konseptinin adım adım hayata geçirilişi şeklindeki Yunan algılaması⁵ tarihte ve günümüzde Türk-Yunan ilişkilerinin bütünü için en temel tahrip edici faktör durumundadır. Bu, iki ülke ilişkilerinde ciddi bir kriz kaynağı ve derin bir çıkmazdır⁶. Zira Megali İdea İstanbul, İzmir de dahil günümüz Türkiye'sinin büyükçe bir kısmını içine alacak şekilde büyük Yunanistan'ı kurarak Bizans'ı ihya etme projesidir⁷.

1930'lu yıllarda Atatürk ve Venizelos'un girişimleriyle⁸, uluslararası sistemdeki zorlayıcı konjonktürün de etkisiyle⁹ ortaya çıkan Türk-Yunan

¹ Bkz. SCHELLHORN Kai M., "Wie entstehen außenpolitische Entscheidungen?", Kindermann, Gottfried-Karl (Hrsg.), Grundelemente der Weltpolitik, München 1991, s. 175; MEINARDUS Ronald, Die Türkei-Politik Griechenland: Der Zypern-, Ägäis-, und Minderheitenkonflikt aus der Sicht Athens (1967-1982), Frankfurt am Main 1985, s. 12.

² Bkz. STEINBACH Udo, Kranker Wächter am Bosphorus, Freiburg 1979, s. 123.

³ Bkz. GROTHUSEN Klaus-Detlev, "Außenpolitik", in: Südosteuropa-Handbuch, Bd. IV, TÜRKİE (hrsg.) Von K.-D. Grothusen, Göttingen 1985, s. 127.

⁴ Sözkonusu toprak genişlemesiyle ilgili olarak bkz. AXT Heinz-Jürgen/KRAMER Heinz, Entspannung im Ägäiskonflikt?, Baden-Baden 1990, s.11-13; HATIPOĞLU M. Murat, Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922), Ankara 1988.

⁵ Bkz. AXT Heinz-Jürgen/KRAMER Heinz, Entspannung im Ägäiskonflikt?, a.g.e., s.11.

⁶ Bkz. STEINBACH Udo, Kranker Wächter am Bosphorus, a.g.e., s. 127.

⁷ Bkz. GÜRBEY Gülistan, Genese eines Konflikt: Eine Analyse der Konfliktursachen, Pfaffenweiler 1988, s. 54 vd.; Yeni Türk Ansiklopedisi (6. Cilt), Ötiken Yayınları, İstanbul 1985, s. 2256.

⁸ Bkz. ÜLMAN Haluk, "Türk Dış politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)", A.Ü. SBF Dergisi, Cilt: XXIII, Eylül 1968, No: 3-4, s. 250.

ilişkilerindeki yumuşama süreci çok kısa ömürlü olmuş ve 1950'li yılların ortalarına doğru Kıbrıs'ın İngiltere'nin denetiminden çıkarak bağımsızlık sürecine girmesi ile birlikte yerini tekrar gerginliğe bırakmıştır. Şüphesiz Türk-Yunan ilişkilerindeki tek ihtilaf konusu Kıbrıs sorunu değildir. Ancak bu sorun temel belirleyici etken olarak diğer sorunlar bakımından da kilit bir rol oynamış ve iki ülke arasında adeta sorunlu bir istikrarsızlık halinin ortaya çıkmasına yol açmıştır¹⁰.

Yunanistan açısından Kıbrıs sorunu, Türkler tarafından, Adayı Yunanistan'a bağlamak anlamına gelen "Enosis" in (Birleşme-Anschluss) gerçekleştirilmesi ve bununla Megali İdea doğrultusunda uzunca bir adım daha atılmasının akamete uğratılarak; "büyük milli ülkü" nün hayata geçirilmesine set çekilmiş olmasıdır. Zira, Yunanistan bağımsızlığını elde ettikten sonra istikrarlı bir şekilde genişleyerek Yunan milli politikası hedefi olan Megali İdea'yı adım adım gerçekleştirmekteydi. Kıbrıs'taki hamlesinin engellenmesiyle, Türk İstiklal Savaşı'ndan sonra ikinci defa Megali İdea'ya set çekiliyor oluşu; Yunanistan'ın ulusal onur ve moralini derinden zedeleyerek cesaretini kırmıştır¹¹.

Türkiye açısından ise Kıbrıs sorunu, Viyana bozgununu müteakip başlayan gerileme, çekilme, içeriye doğru büzülme ve ricatların yok olma aşaması olan Sevr'in revizyonu neticesi, uçurumun kenarında tutunulabilen son nokta olan Anadolu'da, kuşatma altına alınarak Sevr'in bir başka şekilde icra edilmesi projesine direncin adıdır¹².

Görüldüğü üzere bugün iki ülke arasındaki ilişkiler büyük ölçüde tarihi süreçlerden beslenen ağır bir psikolojik yükün etkisi altındadır¹³. Bu arkaplanın şekillendirdiği düzlemde biçimlenen Türk-Yunan ilişkileri¹⁴, depresyon felaketlerinin yaşandığı acı günlerde "birbirlerinin yardımına koşan iki komşu halk" gibi psikolojik faktörlerin etkisiyle belli bir iyileşme seyrine girmiş görünmektedir. Buradan hareketle kamuoyunda, Yunanistan'ın artık

⁹ Bkz. STEINBACH Udo, Grundlagen und Ansätze einer Neuorientierung der türkischen Aussenpolitik, Ebenhausen 1973, s. 85.

¹⁰ Bkz. BÖLÜKBAŞI Süha, "Türkiye'nin Yakınındaki Avrupa İle İlişkileri: Türk Yunan Sorunları", Atilla Eralp(der), Türkiye ve Avrupa, Ankara 1997, s. 242-243.

¹¹ Karşılaştırınız: PAPANTONIOU Antonios, Griechenland in der EPZ, Fankfurt am Main 1993, s. 48 ve 71.

¹² Bkz. STEINBACH Udo, Grundlagen und Ansaetze einer Neuorientierung der türkischen Aussenpolitik, a.g.e. s. 86-88.

¹³ Bkz. a.g.e. s. 88.

¹⁴ Yunanistan'da ulusal kimliğin oluşumu ve bunun bu günkü Yunanistan'ın tutumuna etkileriyle ilgili olarak ayrıntılı bir analiz için bkz. TZERMİAS Pavlos, "Grundsätzliches zum neugriechischen Selbstverständnis", in: Südosteuropa, Zeitschrift für Gegenwartforschung, Heft: 6/7, 44. Jahrgang 1995, S. 317-336.

Türkiye'ye karşı hırçın, dışlayıcı, aşırı talepkar ve AB ile ilişkilerini bloke edici tutumundan vazgeçmesi sayesinde Türkiye'nin AB'ye üyelik adaylığı-
nın mümkün olabildiği görüşü hakim olmuştur.

Bu makalede, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinde yüzeysel olarak bir yumuşama ve diyalog ortamına girilmiş olmasına rağmen, Türk kamuoyunda bugünlerde hakim olan bu algılayışın bir yanılgıdan ibaret olduğu ve gerçekte bunun Türk-Yunan ihtilaflarına esas teşkil eden temel konularda Yunanistan'ın her hangi bir tutum değişikliğinden kaynaklanmayıp, sadece yeni bir stratejinin taktik manevralarından ibaret olduğu tezi ileri sürülmektedir. Yunanistan açısından bu yeni stratejinin ilk olumlu semeresi, ihtilafların temel eksenleri durumundaki Kıbrıs ve Ege sorunlarının Türkiye-AB ilişkilerine endekslenmesi olmuştur. Türkiye açısından ise, önemli bir ulusal dış politika hedefi olarak gördüğü AB ile ilişkileri geliştirerek Birliğe tam üye olmak ve bu süreçte diğer önemli ulusal çıkar alanı olan Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünde Yunanistan'ın taleplerine boyun eğmek şeklindeki bir dilemma meydana gelmiştir. Nitekim, 10 Aralık 1999'da AB'nin Helsinki Zirvesi Kararlarında iki ülke ihtilaflarının bel kemiğini oluşturan Kıbrıs ve Ege Sorunları ile ilgili önemli hükümlere yer verilmesi böyle bir süreci başlatmış ve ilişkilerde yeniden kritik bir aşamaya gelmesine yol açmıştır. İşte burada, Kıbrıs sorununu ortaya çıkaran tarihsel koşullara kısa bir bakıştan sonra Helsinki zirvesinde alınan bu karardan sonra Kıbrıs sorununun aldığı son boyut irdelenecektir.

KIBRIS SORUNUNDA TARİHİ KESİT

Kıbrıs'ta İngiliz Hakimiyeti ve Sona Erişi

Kıbrıs, 1878 Osmanlı-Rus savaşında Rusların hızla ilerleyerek Yeşilköy önlerine kadar gelmeleri neticesinde, Avrupa'nın önemli güçlerinden biri olan İngiltere'nin, bu bölgedeki dengelerin kendi aleyhine bozulacağı kaygısına kapılarak Osmanlı'nın yardımına koşmasının mükafatı olarak İngiltere'ye kiralanmak suretiyle fiilen Türklerin hakimiyetinden çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere'nin Adayı ilhak ettiğini ilanının Lozan anlaşması ile kabul edilmesi üzerine Kıbrıs, Devletler Hukuku açısından da İngiltere'nin denetimine geçmiştir¹⁵.

İngiliz idaresinin sistematik olarak uyguladığı politikalar sonucu Adadaki Türkler arasında Anadolu'ya göçler başlamış; bu ise Adadaki nüfus bileşiminin Türkler aleyhine gelişmesine sebep olmuştur. Bununla beraber,

¹⁵ Kıbrıs'ta yaklaşık üç yüz yıllık Türk hakimiyetinin sona ererek, adanın tedricen İngiltere'ye geçmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi, belge ve analizleri içeren bir çalışma olarak bkz. ZİA Nasım, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara 1975.

Adada büyük çoğunluk haline gelen Ortodoks nüfus da aslında etnik orijin bakımından homojen bir yapıya sahip değildir. Ada'nın Akdeniz'deki komununun bir sonucu olarak, Tarih içerisinde Venedikliler, Cenevizliler, Fenikeliler, İskenderiyeliler ve Grekler gibi değişik tacir kavimleri Adaya yerleşmişler, böylece Adanın nüfus yapısı mültietnik bir karakterde oluşmuştur. Bu yüzden, Ada nüfusunun, Türkler dışında, tamamının pür Grek (Yunan) soyundan geldiği söylenemez. Zaten dilimizde Adanın Ortodoks ahalisine Roma vatandaşı anlamında Rum denilmesi, bir anlamda bu farklı etnik kökenlerden oluşan demografik bileşimin niteliğine işaret etmektedir. Ne var ki, Ortodoks ortak paydası, Greklerin denetimindeki Ortodoks kilisesinin yoğun bilinçli asimilasyon politikasının da etkisiyle, Adanın gayrimüslim ahalisini zamanla Grekleştirerek tek potada eritmiş ve bu insanlar, Grek soyundan gelen Yunanlılarla aynı etnik kimliği paylaştıklarına inanır hale gelmişlerdir¹⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip İngiltere'nin yavaş yavaş sömürgelelerini tasfiye etmeye başlamasıyla birlikte Kıbrıs'ın İngiliz hegemonyasından çıkacağı ihtimali belirince, Rumlar ve Yunanlılar harekete geçip Kıbrıs'ın tamamını sahiplenerek bütünüyle Yunanistan'a bağlamaya girişmişlerdir. Bu amaca yönelik örgütlenerek bir taraftan İngiliz idaresine; öbür taraftan da Türklere karşı mücadeleye girişmişlerdir¹⁷.

Türkiye, başlangıçta bu duruma tamamen kayıtsız kalarak "bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur" görüşünü savunmuştur. Sonraları kamuoyunun da baskısıyla, "İngilizler Ada'yı Osmanlılardan aldılar, şimdi terk edeceklerse, ilk sahibine iade etmeleri gerekir, o halde Kıbrıs bize verilmelidir" tezini ortaya atmıştır. 1950'li yılların sonlarına doğru ise Türkiye, "Ada ahalisi Türk ve Rumlardan oluşmaktadır, en adil çözüm Adayı bu iki halk arasında paylaşmaktır" noktasına gelerek; "Taksim Tezi"ni savunmaya başlamıştır¹⁸. Bu arada, Ada'da Türklere yönelik baskı ve zulüm gün gittikçe artarak yoğunlaşmıştır. Yunanlılar ve Rumlar tarafından Türkler, korku, baskı ve sindirme politikasına maruz bırakılarak, sistematik bir şekilde Ada'nın Türksüzleştirilmesi politikasına ivme kazandırılmıştır¹⁹.

¹⁶ Bkz. BERNER Uwe, "Der Zypern-Konflikt: Eine politische Einführung", in: Zyprische Blätter, Freiburg (keine Zeitangabe), s. 3.

¹⁷ Adayı Türklere temizlemeye yönelik Rum-Yunan aktiviteleri ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. ALASYA H. Fikret, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, Ankara 1987.

¹⁸ Kıbrıs'ın bir sorun olarak Türk dış politikasında ortaya çıkmaya başlayışı ve bu paralelde gelişen Türk tutumuyla ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. BAĞCI Hüseyin, Die türkische Außenpolitik während der Regierungszeit Menderes von 1950 bis 1960, Bonn 1988, s. 172-216.

¹⁹ Bkz. ALASYA H. Fikret, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, a.g.e. s.21 vd.

1959/60 Zürih ve Londra Anlaşmaları ve Türkiye'nin Garantörlüğü

Yukarıda özetle ifade edilen gelişmelerden sonra, Türkiye ve Yunanistan ilişkileri 6-7 Eylül 1955'deki olayların da etkisiyle giderek daha da bozulmuş ve gergin bir nitelik kazanmıştır. Neticesiz kalan bir dizi görüşme ve müzakerelerden sonra, nihayet 1959 yılında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri, İsviçre'nin Zürih kentinde yapılan uzun görüşmeler neticesinde bir mutabakat sağlamışlar ve 1960 yılında bu defa Londra'da bir araya gelerek Zürih'te varılan bu mutabakat temelinde Kıbrıs Sorununu çözüme bağlayan bir anlaşma imzalamışlardır.

Bu belgeler "1959/60 Zürih ve Londra Anlaşmaları" olarak tarihe geçmiştir²⁰. Bu anlaşmalar, Kıbrıs'ta iki toplumlu, iki kesimli, tarafların siyasal eşitliği temelinde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurma esasına dayanmaktadır. Bu bağımsız Cumhuriyet, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte yer almadıkları hiç bir kuruluşa kısmen bile olsa üye olamayacak ve hiçbir ülke ile birleşemeyecektir. Böylece hem Türkiye'nin tezi "Taksim" hem de Yunanistan'ın tezi "Enosis" dışlanarak, Ada'ya yeni (nevi şahsına münhasır = *sui jeneris*) bir hukuki statü kazandırılmış olmaktadır. Garanti Anlaşması ile, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere "Garantör Ülkeler" haline getirilerek Adadaki bu statünün korunmasında hak ve yükümlülük altına sokulmaktadır. Özetle, Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs'ta esasında iki taraflı, iki kesimli, iki tarafın siyasal eşitliği temelindeki bağımsız bir devlet, bu nitelikleri esas alan bir anayasa ile birlikte hayata geçirilmekte ve anılan üç devlet Garantör ülkeler sıfatıyla Bağımsız Kıbrıs Devletinin varlık ve devamını teminat altına almaktadır. Kıbrıs'ın bu statüsünün herhangi bir şekilde ortadan kalkma ihtimalin belirmesi durumunda, Garantör devletlerin ya hep beraber ya da münferit olarak duruma müdahale ederek, söz konusu hukuki statüyü tekrar tesis etmekle yükümlü oldukları kabul edilmektedir²¹.

İşte bu anlaşma ile, Türkiye Adayı Osmanlı döneminde fiilen ve cumhuriyet döneminde de hukuken elden çıkardıktan bu yana, Milletlerarası Hukuka göre ilk defa Ada üzerinde söz sahibi bir hukuki "taraf" statüsü kazanmaktadır. Bu yönüyle, bu anlaşma Türkiye açısından şüphesiz önemli bir diplomatik başarı anlamına gelmektedir.

²⁰ Söz konusu müzakerelerin nasıl yürütüldüğü; müzakerelerde Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve adadaki cemaat liderlerinin temel pozisyonlarının neler olduğu ve bu müzakereler sonucu nasıl ve hangi esaslar üzerine mutabakata varıldığına dair ayrıntılı bilgi için bkz. ESENBEL Melih, Kıbrıs (1) Ayağa Kalkan Adam 1954-1959, Ankara 1993.

²¹ İki kesimli, iki toplumlu ve tarafların siyasal eşitliği ilkesi esasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tesis eden hukuki boyut ile ilgili olarak bkz. SARICA Murat/TEZİÇ Erdoğan/ESKİYURT Özer, Kıbrıs Sorunu, İstanbul 1975.

Ne var ki, Kıbrıs'ın bu yeni hukuki statüsü Megali İdea'nın Kıbrıs'a tekabül eden yansıması durumundaki Enosis'i dışlıyor olduğundan; Yunanistan açısından daha doğarken ölüme mahkum bir mukadderata sahip olmuştur. Nitekim, çok geçmeden Kıbrıs'ın bu statüsü tartışmaya açılarak anayasal düzene riayetsizlikler başlamış²² ve bir yandan da Rum-Yunan yeraltı tedhiş örgütlerince Türklere yönelik sistematik zulümler yürütülerek Ada'nın Türklere arındırılması suretiyle fiili durum oluşturulmak istenmiştir.

1959/60 Zürih ve Londra anlaşmaları temelinde yürürlüğe konulmuş bulunan Anayasa hükümlerince, Kıbrıs Türklerinin siyasal eşitliğinin gereği olarak uhdesinde bulundukları idari makamlar bir bir ellerinden alınmış; Anayasa ve dolayısıyla bu Anayasayı amir Zürih ve Londra anlaşmaları ihlal edilerek yok sayılmıştır.

Garantör ülke olmanın verdiği görev ve yetki doğrultusunda Türkiye Rumları anlaşmaya ve Anayasa ihlallerine son vermeye çağırılmışsa da, bu çağrı duymazlıktan gelinmiş, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama (Enosis) politikasını gerçekleştirme yönündeki faaliyetlerden vazgeçilmemiştir. Yunanistan destekli Rumlar, bunun için şiddete baş vurarak Türklere yönelik ciddi boyutlu katliamlara girişmişlerdir. Böylece Türklere korku saçarak Adadan uzaklaştırmak ve kalanları da sindirerek Girit ve Rodos örneklerinde yaşadığı gibi her türlü haktan mahrum etkisiz bir azınlıklık haline getirmek hedeflenmiştir. 1963 yılında baskı ve şiddet iyice yoğunlaştırılmış ve Aralık 1963'te gerçekleştirilen ve tarihe "Kanlı Noel" olarak geçen korkunç bir katliamla birlikte söz konusu kıyım en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bütün bu hukuk ihlali ve katliamlar karşısında İngiltere'nin, Zürih ve Londra Anlaşmaları uyarınca Adada tesis edilen hukuki statünün korunmasından (yine bu anlaşmalar gereği) sorumlu tutulan garantör bir ülke olmasına rağmen hiçbir ciddi tepki göstermemesi ise son derece dikkate değer olsa gerektir. Yunanistan, zaten Kıbrıs'taki hukuki statünün ortadan kaldırılmasında fail durumunda olduğundan kendi eylemlerine karşı harekete geçmesi beklenemeyeceğine göre, Türkiye garantör ülke olarak tek başına kalmış bulunmaktadır. Son katliamlar karşısında, bu katliamları durdurarak hukuk düzenini tekrar tesis etmenin başka türlü mümkün olmayacağını fark eden Türkiye, garantörlük görev ve yetkisi mucibince Kıbrıs'a müdahale etmeye karar vermiştir.

Ne var ki, uluslararası hukuka göre tamamen meşru ve hukuki nitelikteki bu müdahale²³, başta ABD olmak üzere Batılı mütteliklerce engel-

²² Bkz. FIRAT M. Melek, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", Gencer Özcan/Şule Kut (der), En Uzun On Yıl, İstanbul 1998, s. 255.

²³ Bkz. SARICA Murat/TEZİÇ Erdoğan/ESKİYURT Özer, Kıbrıs Sorunu, a.g.e. s.16 vd. ve 193; tamamen taraflı bir yaklaşımla Türkiye'nin müdahalesi ve adada ortaya çıkan duru-

lenmek istenmiştir. Özellikle, 1964 tarihinde zamanın ABD başkanı Johnson tarafından bu amaçla yazılan mektup Türk dış politikasında meydana getirdiği etkiler açısından oldukça önemli bir belge niteliğindedir. Zira gerek mektubun üslubundaki her türlü diplomatik kaygı ve incelikten uzak hava, gerekse içeriğinde vurgulanan hususların taşıdıkları önem, Türk dış politikası açısından oldukça kalıcı etkiler doğuracak mahiyettedir²⁴. Mektupta Amerikan menşeli silahlarla Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edemeyeceği belirtilmekte, aksi takdirde, eğer Türkiye her hangi bir saldırıya maruz kalırsa NATO savunma ittifakının saldırıya uğrayan bir müttefikin yardımına koşmak şeklindeki temel yükümlülüğün yerine getirilmeyeceği ifade edilmektedir. Aslında burada örtülü olarak, Türkiye'nin, eğer Kıbrıs'a bir müdahalede bulunursa, her hangi bir Sovyet saldırısına karşı korunmayacağı vurgulanmaktadır.

Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip Türk dış politikasının temel yönelim ve öncelikleri ile, bu yönelim ve önceliklerin merkezi şekillendirici dinamikleri dikkate alındığında, tam bir sarsıntı ve bunalıma işaret etmektedir. Zira Türkiye zaten, savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliğinin Boğazlar ve doğuda bazı topraklar üzerinde talepler öne sürerek, 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Anlaşmasını uzatmayacağını bildirmesinin yarattığı güvenlik bunalımına karşı çözüm arayışında bir çıkış yolu olarak Batının desteğini alarak söz konusu tehdidi bertaraf etmeyi düşünmekteydi. Bu amaçla, Batı ile tam bir bütünleşmeye yönelmiş, iç siyasal yapısını içerisinde yer almak istediği Batı sisteminin değerleri ile uyumlulaştırmaya yönelik çok partili siyasal hayata geçmiş ve Avrupa Konseyi, OEEC (bu günkü OECD'nin selefi), NATO v.s. her türlü oluşuma dahil olmaya büyük bir önem atfetmiştir. Bundan başka, dış politika alanlarında da her ne pahasına olursa olsun Batı ile aynı şekilde davranmayı temel bir öncelik olarak görmüştür²⁵. Bütün bu dış politika tutumunun arkasında Batı ile dış politika çıkarlarının tam bir uyum içerisinde olduğu varsayımı yatmaktadır. Bir başka ifade ile, Türk dış politikası aktörleri her durumda Batı ile aynı tutumu benimsemekle Türkiye'nin ulusal çıkarlarının en iyi bir şekilde gerçekleşeceğine inanmaktaydılar. Ancak Johnson Mektubu, İkinci Dünya Savaşından itibaren yaklaşık yirmi yıldır benimsenen bu inancı sarsıcı ve sorgulayıcı bir

mu sonuçlarından hareketle milletlerarası hukuka uygun bulmayan farklı yaklaşım ve tezler için bkz. LAFFERT VON Gred, Die völkerrechtliche Lage des geteilten Zypern und Fragen seiner staatlichen Reorganisation, Frankfurt am Main 1995.

²⁴ Türk dış politikası literatürüne "Johnson Mektubu" kavramı olarak geçen bu gelişme ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. ARMAOĞLU Fahir, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara 1991, s. 266 vd.

²⁵ Bkz. KRAMER Heinz, Die Türkei: Gefährdeter Partner der westlichen Allianz, Ebenhausen 1981, s. 8.

etki yapmıştır²⁶. Bu gelişmeden sonra, Türkiye'nin dış politikasında tek taraflı, Batı ile tam bütünleşmeçi monist bir anlayıştan, çok yönlü bir anlayışa doğru bir yönelimin belirmeye başladığı görülecektir.

Görülüyor ki, Kıbrıs sorunu 1950'li yılların ortalarından itibaren Türk Dış Politikasının önemli belirleyici faktörlerinden biri olmuştur. 1959 Yılında Avrupa Birliğine (AB) -o zamanki haliyle Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)- Yunanistan'ın hemen arkasından müracaat edilmiş olması ve bunun Türkiye'deki müzakereleri sırasında Yunanistan'ı yalnız bırakmama saikinin esas alındığını gösteren tartışmalar, söz konusu etkinin somut göstergeleri olarak belirtilebilir.

Kıbrıs Türklerine yönelik Yunan-Rum zulmü 1963/64 yılındaki bunalımdan sonra da artarak devam etmiştir. 1968 Yılında durumun tekrar iyice gerginleşmesiyle Ada Türklerinin zor duruma düşmesi üzerine Türkiye'nin anlaşmalardan doğan görev ve yetkisini kullanarak müdahalede bulunup anayasal düzeni tesis etme isteği ikinci defa Batılı müttefiklerce engellenmiştir. Bu gelişme de, Türkiye'nin, başta ABD olmak üzere, Batılı müttefikleriyle ilişkilerinin niteliğini sorgulama yönündeki eğilimini daha da pekiştirmiştir.

Burada hemen belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile ilişkilerinin niteliğini sorgulaması kesinlikle dış politikasında Batı ile ilişkilerini sona erdirecek bir istikamet değiştirmek anlam ve boyutlarında olmamıştır. Yapılan şey, o zamana kadar tek taraflı sadece Batı ile tam bütünleşmeyi esas alan ve dış politika konseptini bu eksene oturtan tek yönlülük anlayışından vazgeçmek, ve böylece, her hal ve şartta Batı ile çıkarların örtüşeceği anlayışını terk ederek dış politikada Batıdan bağımsız özerk alanlar oluşturmaya yönelik bir çok yönlülük açılımını gerçekleştirmektir.

Söz konusu değişimi, Türkiye'nin müteakip dönemlerdeki bir çok somut dış politika sahalarındaki tutumlarında da gözlemlemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşını müteakip Sovyetlerden gelen tehdidin etkisiyle dış politikasının temel dayanaklarından biri haline getirdiği komünizm ve Sovyet aleyhtarlığı (Antisovyetizm)²⁷ politikasını yumuşatarak, Sovyetlerle ekonomik ağırlıklı önemli ilişkilere yönelmesi, Arap-İsrail uyuşmazlığında neredeyse tamamen Arap tezini benimser hale gelmesi, 1949 yılında İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması söz konusu yeni yönelimin somut göstergeleri niteliğindeki politikalara örnek gösterilebilir. Bu yeni dış politika eği-

²⁶ Bkz. GROTHUSEN Klaus-Detlev, "Außenpolitik", a.g.e., s. 131.

²⁷ Bkz. STEINBACH Udo, Grundlagen und Ansätze einer Neuorientierung der türkischen Aussenpolitik, a.g.e. s.15-16.

liminde, Kıbrıs sorunu ve bu sorun etrafındaki gelişmelerin en önemli faktörlerden biri olduğuna hiç şüphe yoktur²⁸.

1974 Enosis Girişimi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a Müdahalesi

Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların Zürih ve Londra Anlaşmaları temelinde kurulan ve tarafların siyasal eşitliğini esas alan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin bu niteliklerine son verip, Ada'yı Yunanistan'a bağlayarak Enosisi gerçekleştirme çabaları ve bu çerçevede Ada'daki Türkleri hiçbir zaman Ada'nın asli bir unsuru olarak görmeyip; aksine tarihi bir maraz olarak algılamaları yüzünden²⁹ Ada'da Türklerin mevcudiyetine paralel olarak hep devam etmiştir.

1974 Yılına gelindiğinde, Yunanistan'daki cunta idaresi, artık Enosisi gerçekleştirmek yönünde nihai adımı atmaya karar vermiş ve Ada'ya gönderdiği general Sampson'a bir darbe yaptırarak Adanın Yunanistan'a bağlandığını ilan etmiştir.

Esasında bu darbe ve darbenin şekil ve söylemi bir yönüyle de Yunan siyasal sisteminin çelişki ve zaafiyetlerini ifade etmektedir. Zira, kendisine karşı darbe yapılan ve başkanlık sarayının arka kapısından kaçarak hayatını güçlkle kurtarabilen zamanının Kıbrıs cumhurbaşkanı Makarios da kararlı bir Enosis yanlısıdır³⁰. Buna rağmen darbecilerin, başlangıçta Makarios'un öldürüldüğünü ve hareketlerinin "Ada'yı Helenizm düşmanlarından temizleme" operasyonu olduğunu ilan etmeleri³¹ söz konusu Yunan iç siyasal çelişki ve zaafiyetini ortaya koyan somut yansımalarındandır. Yunan cuntasının bu hareketi incelendiğinde, Kıbrıs ve Türkiye ile ilişkiler konusunun, Yunanistan dış politikasında ne kadar önemli belirleyiciliğe sahip bir iç siyaset malzemesi haline geldiği ve/veya getirildiği de açıkça görülecektir. Zira, bütün varlığını Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak suretiyle Enosis'i gerçekleştirecek Megali İdea'ya hizmete vakfetmiş dini-siyasal bir önder³² bile; Enosis'e engelmış gibi ilan edilmiş ve ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu çelişkili tutumun asıl sebebi, Yunan siyasal mekanizmalarının halkın siyasal, ekonomik ve sosyal taleplerini karşılayacak çıktılar üretememekten kaynaklanan derin bir iç bunalımla karşılaşmış olması ve bu iç bunalımı aşmaya yönelik destek ve meşruluk sağlayacak bir yol olarak da Kıbrıs'ı araçsallaştırmış olmasıdır.

²⁸ Bkz. GÜRÜN Kamuran, "Ege Sorunu", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1995, Sayı:3, s. 260.

²⁹ Bkz. BERNER Uwe, "Der Zypern-Konflikt: Eine politische Einführung", a.g.e. s. 17.

³⁰ Bkz. BERNER Uwe, a.g.e. s. 5.

³¹ Bkz. ALBRECHT Peter-Jürgen, Nord Zypern, Berlin 1995, s. 21.

³² Bkz. BERNER Uwe, "Der Zypern-Konflikt: Eine politische Einführung", a.g.e. s. 5-6; GÜRÜN Kamuran, "Ege Sorunu", a.g.e. s. 260-261.

Burada, bir ara tespit olarak belirtmek gerekir ki, Türk-Yunan ilişkilerinde krizli iç siyasal yapıların, bir manipülasyon aracı olarak ilişkileri gerginleştirmek yoluyla dikkatleri dışa çekme boyutu, (Yunanistan'da çok daha baskın olmak üzere) her iki ülke için de geçerli ve ilişkilerin kötüleşmesinde önemli etkilere sahip iç faktördür³³.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Türkiye, Yunan cuntasının derin iç meşruluk krizine düştüğü bir sırada başvurduğu Enosis girişimini, bu gelişme, 1959/60 Zürih ve Londra Anlaşmalarının tamamen ortadan kaldırılması anlamına geldiğinden dolayı tanımayacağını ilan ederek ilgili ülkeleri durumu müzakere etmeye ve bu girişimi engellemeye davet etmiştir. Üç garantör ülkeden biri olarak İngiltere duruma kayıtsız kalınca, Türkiye garantörlük statüsü gereğince Ada'ya tek başına müdahale etmeye karar vermiş ve nihayet 20 Temmuz 1974 yılında bu müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Önce, Kıbrıs'ın kuzeyinde Türklerinin getto şeklinde yaşadıkları yerler kontrol altına alındıktan sonra, hareket durdurularak ateşkes ilan edilmiş; bu arada yapılan müzakerelerden bir sonuç çıkmayıp, Rumlar ateşkese aykırı olarak saldırılarını sürdürünce, 14 Ağustos'ta ikinci bir hareketle kontrol edilen bölgeler birleştirilmiş ve bu günkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırlarına ulaşılmıştır.

Türkiye Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde milletlerarası hukuka uygun olarak bu müdahaleyi gerçekleştirmiş olmasına rağmen, Batılı müttefiklerinin sert tepkisine maruz kalarak yalnızlığa itilmiş ve Batı'dan tamamen dışlanmıştı. Bu çerçevede, Batı ile ilişkilerinin önemli eksenlerinden birini teşkil eden AET ile ilişkiler dondurulmuş; 1975-1978 yıllarını kapsayan bir zaman diliminde Batı ile ilişkilerinin hem NATO ittifakı çerçevesinde, hem de ikili ilişkiler düzeyinde yine ana eksen olarak yoğun ilişki içerisinde bulunduğu ABD'nin silah ambargosuna muhatap kalınmıştır.

Bunun üzerine, yine Kıbrıs sorunu yüzünden 60'lı yılların ortalarından itibaren zaten tedricen Batı ile oluşturduğu tek taraflı ilişkilerini sorgulama eğilimine girmiş olan Türkiye, bu müdahalesini müteakip Batı'dan tamamen tecrit edilmişliğin verdiği yalnızlıktan kurtulmak için yeni arayışlara yönelmiştir. Bu yöneliş bir anlamda 60'lı yılların ortalarından itibaren gözlemlenmeye başlanan çok yönlü dış politika oluşturma sürecinin ivme kazanarak, daha hissedilir bir dinamizme ulaşması demektir. Türk dış politikasındaki bu yeni eğilimi tahrik eden dünya petrol krizi gibi ekonomik³⁴ ve 60'lardan itibaren nispeten daha çoğulcu-katılımcı bir siyasal yapının oluş-

³³ Bkz. GÜRBAY Gülistan, Genese eines Konflikt: Eine Analyse der Konfliktursachen, a.g.e. s. 67 vd.

³⁴ Bkz. STEINBACH Udo, Die Türkei im 20. Jahrhundert, Bergisch gladbach 1996, s. 255-256.

maya başlaması gibi iç siyasal dinamikler de mevcuttur³⁵. Ancak bu değişimdeki asıl şekillendirici faktörün Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini müteakip uluslararası camiada içine düştüğü yalnızlıktan kurtulma arayışları olduğu açıktır³⁶.

Bu dönemde, Türkiye'nin dış ilişkilerinde zaten 1964 Johnson Mektubu'nun etkisiyle bir eğilim olarak belirmeye başlayan çok yönlülük, yukarıda işaret edilen izolasyondan bir çıkış yolu olarak artık daha hesaplı ve bilinçli bir tercihi yansıtan dış politika konsepti haline dönüşmüştür. Daha çok ekonomik ağırlıklı olmak üzere Sovyetler Birliği ve diğer Doęu Bloęu ülkeleri ile ilişkileri geliştirme³⁷; Üçüncü Dünya ülkelerine açılma gibi dış politika uygulamaları dikkati çekmekle birlikte; Arap Orta Doęu ile kurduğu yeni ilişkiler bu açılımın en belirgin örneği olmuştur. Bölge ülkelerine yönelik diplomatik ziyaret trafiğindeki yoğunlaşmalar, İsrail ile ilişkilerin en alt düzeye çekilmesi, FKÖ için Ankara'da bir büro açılması, Filistin Sorununda Arap tezinin kayıtsız-şartsız benimsenmesi, İslam Konferansı Teşkilatı'na üye olunması, ekonomik ilişkilerdeki yoğunlaşma ve derinleşme gibi bir dizi somut açılımlar yeni yönelimi teyit eder mahiyetteki göstergelerdir³⁸.

1974 tarihindeki söz konusu müdahaleye bir tepki olarak, müttefiki ABD, Türkiye'ye karşı 1975'ten 1978 kadar devam eden bir silah ambargosu uygulamıştır. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde bir güvenlik faktörü olarak NATO ve dolayısıyla ABD'nin önem ve rolü dikkate alınır³⁹, o dönemde Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin ne kadar derin bir krize girdiği daha kolay anlaşılabilir⁴⁰.

Kıbrıs Türk Federe Devletinin İlanı

Müdahaleyi müteakip yapılan bir dizi görüşmelerden her hangi olumlu bir netice çıkmaması üzerine, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir. Bununla, bir anlamda Zürih ve Londra anlaşmaları ve bu anlaşmalar temelinde bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmış olan Kıbrıs Devle-

³⁵ Bkz. a.g.e. s. 245.

³⁶ Bkz. STEINBACH Udo, "Der veränderte Stellenwert des Nahen und Mittleren Osten in der türkischen Außenpolitik", Europa-Archiv, Folge 18/1978, s. 592; GÖNLÜBOL Mehmet, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), (9. Basım) Ankara 1996, s. 571 vd.; GROTHUSEN Klaus-Detlev, "Außenpolitik", a.g.e., s. 134 ve 143.

³⁷ Bkz. KRAMER Heinz, Die Türkei: Gefährdeter Partner der westlichen Allianz, a.g.e., s. 58-59.

³⁸ Bkz. GROTHUSEN Klaus-Detlev, "Außenpolitik", a.g.e., s. 153-154.

³⁹ 1964 Johnson mektubunu müteakip Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimi ve 1975 tarihli söz konusu ambargo ve bu ambargonun ortaya çıkış, etki ve sonuçlarıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. SÖNMEZOĞLU Faruk, ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980), İstanbul 1995.

⁴⁰ Bkz. STEINBACH Udo, Kranker Wächter am Bosphorus, a.g.e., s. 85 vd.

tinin anılan anlaşmalar ve anayasasında yer alan iki kesimli ve iki toplumlu yapısının korunmasına verilen önem ihsas ettirilmek suretiyle, federal bir çözüm için kapı aralanmak ve/veya aralıklı tutulmak istenmiştir⁴¹.

Bunu müteakip yapılan bir dizi görüşmelerden sonra 1977 Yılında, tarihe Denктаş-Makrios Mutabakatı olarak geçecek olan bir metin üzerinde esasta anlaşmaya varılmıştır. Denктаş-Makarios Mutabakatı esas itibarıyla, tarafların bağımsız, bağlantısız, iki kesimli federal bir cumhuriyeti hedefledikleri; iki kesimin kontrolündeki toprakların tespitinde, ekonomik olarak varlığını sürdürebilme, verimlilik ve mülkiyet kriterlerinin gözetileceği; serbest dolaşım, ikamet edilecek yerin serbest seçimi, mülkiyet hakları gibi temel konuların müzakereye açık olduğu, fakat buralardaki sorunların çözümünde federal sistem mantığının gözetileceği; merkezi idarenin, devletin birliğinin temini ve iki kesimliliğinin dikkate alınmasını sağlayacak yetki ve sorumluluklarla donatılacağı şeklindeki temel unsurlar yer almıştır⁴².

Bu mutabakat, Türk tarafının da temel kaygılarını giderici ve her iki tarafı da az çok tatmin edici nitelikleri içermekte olduğundan ve belli ölçülerde de Zürih ve Londra Anlaşmalarının ilkelerini koruması dolayısıyla bir çözüm umudu doğurmuştur. Ne var ki, Makarios'un beklenmedik bir şekilde ölmesiyle, bu muhtemel çözüm umudu da boşa çıkmıştır. Gerçi Türk-Yunan ilişkilerinde temel çıkmaz durumundaki Megali İdea'dan vazgeçilmeden; Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin de benimseyebileceği bir çözüm üretilmesinin mümkün olmadığı gerçeği dikkate alınırca, Makarios ölmemiş olsaydı bile tarafların bu mutabakatı hayata geçirme konusunda nasıl uzlaşacakları ve bir uzlaşmaya varılsa bile bunun ne kadar ömre sahip olacağı hala cevap bekleyen önemli bir tartışma konusu olarak karşımızda durmaktadır.

Makarios'un ölümünden sonra Rum kesiminin liderliğine Kiprianu seçilmiştir. Kiprianu, başlangıçta Türk tarafını tanımak anlamına geleceği kaygısıyla görüşmelerden kaçındığı için, toplumlar arası görüşmeler ancak 1979 yılının Mayıs ayında, o dönemde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in girişimleri ile tekrar başlayabilmiştir. Bu müzakerelerde Türk tarafı 1977 Denктаş-Makarios Mutabakatının esas alınmasını öne sürmüş, ancak Rum tarafını daha önce ulaşılmış olan bu oldukça makul çizgiye getirmek mümkün olmamıştır. Müteakip müzakerelerden de olumlu bir sonuç çıkmamış, böylece Türk tarafının, Zürih ve Londra Anlaşmaları doğrultusunda federal bir devletin federe bir parçası olmaya yönelik olarak 1975

⁴¹ Bkz. BERNER Uwe, "Der Zypern-Konflikt: Eine politische Einführung", a.g.e. s. 15.

⁴² Bkz. ALBRECHT Peter-Jürgen, Nord Zypern, a.g.e., s. 25.

yılında ilan ettiği Kıbrıs Türk Federe Devleti de beklenen çözüme ulaşma doğrultusunda bir açılım sağlamamıştır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık İlanı

Rumların, daha önce ulaşılan Denктаş-Makarios Mutabakatı çizgisini görüşmelerde esas alınacak temel zemin olarak kabul etmeye bile yanaşmalarını üzerine, 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türkleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı altında (KKTC) bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Zaten 1974'teki müdahaleyi müteakip fiilen oluşmuş bulunan yapı, temel itibarıyla bir devlet olmanın bütün şartlarını yerine getirmekte olduğundan bu bağımsızlık ilanı bir bakıma esasen varolan fiili duruma sadece hukuki bir nitelik kazandırmıştır. Ancak, bu devleti bugüne kadar Türkiye dışında tanıyan başka ülke olmadığı da belirtilmelidir.

Bağımsızlık ilanından üç gün sonra Yunanistan ve Rum kesimi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinden söz konusu bağımsızlık ilanını kınayan ve milletlerarası hukuk açısından geçersiz ilan eden bir karar çıkartmaya muvaffak olmuşlardır. Bu kararın çıkmasında, Türkiye'nin müttefikleri ABD ve AB ülkelerinin Kıbrıs konusuna taraflı ve önyargılı yaklaşımı en önemli etken olsa da; Türk dış politikasındaki yetersizlikler ve konseptsizlik⁴³ de bunda olumsuz bir rol oynamıştır.

1981 Yılında Yunanistan'da aşırı Türkiye aleyhtarı ve popülist politikacı Papandreou'nun iktidara gelmesi, Kıbrıs Sorununu "uluslararasılaştırma" şeklindeki Yunan yaklaşımına daha da ivme kazandırmış; Papandreou'nun hırçın ve uzlaşmaz tutumunun etkisiyle yapılan görüşmelerde Kıbrıs sorununda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Rum-Yunan tutumunun bu denli katı ve uzlaşmadan uzak oluşunda, özellikle ABD ve AB'nin yukarıda işaret edilen Rum yönetimini Kıbrıs'ın tek ve meşru temsilcisi olarak görme yaklaşımlarının⁴⁴ önemli etkisi olduğu söylenebilir. Bilhassa 1981 yılında Yunanistan'ın AB'ye tam üye olması ile birlikte, AB'nin Kıbrıs'daki taraflara az çok eşit mesafede durma şeklindeki tutumu da yavaş yavaş değişmeye başlamış, Yunanistan AB karar alma mekanizması içerisinde yer alan bir aktör olarak, AB'nin yanlı bir tutum benimsemesinde önemli başarılar elde etmiştir⁴⁵.

1985 Yılında yapılan Denктаş-Kiprianu müzakerelerinde Türk tarafının hatırı sayılır toprak tavizlerinde bulunacağını hissettirmiş olması üzerine esas itibarıyla federal bir yapının nitelikleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

⁴³ Türk dış politikasında genel konseptsizlik ve bunun yarattığı sorunlarla ilgili olarak bkz. BAĞCI Hüseyin, "Türk Dış Politikası: Genel Bir Bakış", İhsan D. Dağı (der), Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim, Ankara 1998, s. 2.

⁴⁴ Bkz FIRAT M. Melek, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", a.g.e. s. 251 vd.

⁴⁵ Bkz. a.g.e. s. 259.

Bunun üzerine Denктаş varılan uzlaşmayı bir anlaşma ile sona erdirmek üzere New York'a gitmiş, ancak aynı amaçla Yunanistan üzerinden New York'a gitmek üzere yola çıkan Kiprianu, Yunanistan'da fikir değiştirerek varılan uzlaşmayı nihai bir anlaşma olarak değil, sadece müzakerelerin devamına başlangıç teşkil edecek bir uzlaşma metni olarak gördüğünü ifade etmiş ve böylece üç gün süren New York görüşmeleri de sonuçsuz dağılmıştır.⁴⁶

Bundan sonra Rum yönetimi artan bir şekilde silahlanmaya yönelmiş, bu da doğal olarak gerginliği daha da tırmandırıcı bir rol oynamıştır. 1987 yılındaki bu gelişmelerden sonra ilk defa Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin yıllık raporunda Rum yönetimine karşı eleştirel bir tutum benimsendiği gözlemlenmektedir.

1988 Yılında Kiprianu'nun yerine seçilen Georgios Vasilliou ile Denктаş arasında yapılan görüşmelerden de bir sonuç elde edilememiştir. Vasilliou'ya 1993 yılında halef olarak seçilen Glafkos Clerides'in ise, kendisi için sorunun çözüm yolunun az çok 1974 önceki şartlara dönülmesinden geçtiğini deklere etmesiyle birlikte, bu dönemde de çözüm için umut bağlamanın gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır. Zira bu, Ada'da Türkleri eşit olmayan bir azınlık olarak algılayan bir görüştür ve Ada'nın hukuki ve fiili durumunun tamamen görmezlikten gelindiğini ortaya koymaktadır.⁴⁷

Daha sonra taraflar arasında farklı tarihlerde yapılan pek çok görüşme de soruna herhangi bir çözüm getirmemiştir.⁴⁸ 1990'da Rum kesiminin Adanın tamamı adına AB'ye tam üyelik müracaatında bulunması ve 11 Aralık 1999 AB Helsinki Zirvesi kararlarında Kıbrıs'ın önemli bir eksen olarak yer alması, Türkiye-AB, Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs-AB ilişkiler ağına oldukça girift bir nitelik kazandırmış bulunmaktadır. Bu durumda, AB'yi Kıbrıs uyumsuzluğunda soruna dahil ederek doğrudan bir taraf haline getiren sürecin incelenmesi yukarıda işaret edilen giriftliğin anlaşılmasında elverişli ipuçları sunacaktır.

⁴⁶Bkz. BÖLÜKBAŞI Süha, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük", SÖNMEZOĞLU Faruk(der), Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul 1998, s. 296.

⁴⁷ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Dış Politika: Dış Kapının Dış Mandalı, İstanbul 1996, s. 138.

⁴⁸ Bkz. BÖLÜKBAŞI Süha, "Türkiye'nin Yakınındaki Avrupa ile ilişkileri: Türk Yunan sorunları", a.g.e. s. 247.

AVRUPA BİRLİĞİ-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Avrupa Birliği'ni Kıbrıs Sorununda Bir Taraf Haline Getiren Süreç

AB'nin 1999 Helsinki Zirvesi Kararları, her ne kadar büyük ölçüde Türkiye'de zafer şenlikleri ile kutlanmış olsa da; aslında Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs uyuşmazlığı açısından oldukça riskli bir dönemi başlatmış bulunmaktadır.

Kıbrıs, 1960'da bağımsız bir devlet olmasından iki yıl sonra, AB'ne (o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET)) Ortaklık Anlaşması için müracaatta bulunmuştur. Yaklaşık bu müracaatla aynı dönemde Rumların kurucu anlaşmalar ve Anayasayı ihlal ederek Türkleri dışlamaya başlamalarının sonucu toplumlararası çatışmaların başlamış olması üzerine, Türk toplumu temsilcileri ortak hükümetten ayrılmıştır. Dolayısıyla müzakereleri Rum toplumu temsilcileri tek başına yürütmüş ve Aralık 1972 tarihinde AET ile Kıbrıs arasında Ortaklık Anlaşması imzalanarak, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu anlaşmaya göre, ilki 1977'ye kadar ve ikincisi de bunu takip eden beş yılı kapsayan iki aşama öngörülmüş; bununla Kıbrıs ile AET arasında ticareti kısıtlayan engellerin aşamalı olarak kaldırılması, bu sürelerin bitiminde ise Kıbrıs ile gümrükleri tamamen ortadan kaldıracak bir Gümrük Birliği Anlaşmasının yapılması planlanmıştır.

Denktaş, Kıbrıs Anayasasının 50. Maddesine atıfta bulunarak AET ile yapılan Ortaklık Anlaşmasını, hukuk dışı ilan etmiştir. Anayasanın söz konusu maddesi⁴⁹ Temsilciler Meclisi'nin herhangi bir kanun ve kararını veya bunların bir kısmını Cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte veya tek başlarına veto edebileceklerini düzenlemektedir. Bu madde, milletlerarası antlaşmalar, sözleşme ve anlaşma akdini de veto edilebilecek konular arasında zikretmektedir. Denktaş hukuken anayasanın bu hükmüne dayanmakta, siyasi bakımdan ise, prensip olarak AET ile ilişkilerin geliştirilmesine karşı olmadığını, fakat Türk Yönetiminin hiçbir aşamasına iştirak ettirilmediği bir anlaşmanın kabul edilemeyeceğini öne sürmektedir.

Söz konusu Ortaklık Anlaşmasından yaklaşık bir buçuk yıl kadar sonra, yukarıda işaret edilen gelişmeleri müteakip Türkiye'nin Adaya müdahale etmesi ve Adanın ikiye bölünmesi gibi önemli siyasal gelişmeler; ayrıca ekonomik bakımdan beklenen olumlu gelişmelerin sağlanamaması yüzünden, sözü edilen aşamalardan ilki sona erdirilmiş, ikinci beş yıllık aşamanın başlatılması ise önce 1979'a, sonra 1983 ve 1985'e ve nihayet 1987'ye er-

⁴⁹ Bkz. SARICA Murat/TEZİÇ Erdoğan/ESKİYURT Özer, Kıbrıs Sorunu, a.g.e. s.309.

telenmiştir. 1987 yılında Gümrük Birliği Anlaşması ile ikinci aşamaya geçilmiş; Gümrük Birliğinin oluşturulması belli bir takvime bağlanmıştır. Böylece, 1990'da ise, Rum Yönetimi AT'na tam üyelik baş vurusunda bulunmuştur.

Bütün bu süreçte önce AET sonra da Avrupa Topluluğu (AT) her ne kadar Kıbrıs Sorununda taraf olmadığı izlenimi vermek istemiş olsa da⁵⁰, aslında bütün bu anlaşmaların müzakerelerini ve sonuca bağlanmasını sadece Rumlarla yürüterek, sanki Kıbrıs'ta Adanın tamamı için üniter bir yönetim varmış ve onu da tek başına Rumlar temsil ediyormuş gibi yanlı bir tutum sergilemiştir⁵¹. Oysa Kıbrıs'ta siyasal eşitliğe sahip iki ayrı toplum olduğu fiili-tarihi bir gerçek olmanın ötesinde; hem kurucu anlaşmalarla teyit edilmiş, hem de bu anlaşmalar temelinde yapılan Kıbrıs Anayasası'nda devletin temel düzen ve işleyişi bu iki toplumlu yapı doğrultusunda esasa bağlanmak suretiyle Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Yunanistan ve Rumların bu hukuki durumu gözardı ederek, Ada'da tek taraflı tahakküm temelinde bir emrivaki yaratma girişimlerinin sonucunda, Türkiye, yine hukukun kendisine tanıdığı yetkileri kullanmak suretiyle bu gidişatı önlemiş ve Kıbrıs'ta iki toplum, farklı müstakil sınırlar içerisinde fiilen kendi devletlerini kurmuşlardır.

Ada'daki bu iki devletli bölünmüşlük hal şüphesiz normal olmayan ve söz konusu kurucu anlaşma ve hukuki metinlerin öngörmedikleri bir kriz durumudur. O halde, tarafsız bir aktörün yapması gereken, önce Ada'da bağımsız bir devlet olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortaya çıkaran bir hukuk düzeninin mevcudiyetini kabul etmek, sonra bu hukuk düzeninin ortadan kaldırılması ve mevcut fiili durumun ortaya çıkmasında kimin hangi belirleyici rolü oynadığını tespit etmek olmalıdır. Bundan sonra da, nihayet hukuk düzeninin yeniden inşası için tarafları eşit kabul ederek, iki tarafın eşit sayıldığı görüşmelerle sorunu çözmeye çalışmalıdır. AET, AT ve şimdi de AB'nin bu şekilde davranmayıp, sadece taraflardan biri olan Rumları muhatap almakla, aslında hukuk düzenini sona erdiren mütecavizi gayrimeşru hedefleri açısından ümitlendirerek cesaretlendirdiği ve böylece de çözümsüzlüğe katkıda bulunmakta olduğu söylenebilir⁵².

⁵⁰ Bkz. GÜRBAY Gülistan, *Genese eines Konflikt: Eine Analyse der Konfliktursachen*, a.g.e. s. 102-103.

⁵¹ Kıbrıs konusunda AB'nin Rum tarafını muhatap almakla birlikte değişik zamanlarda duruma göre farklı tutumlara yöneldiğine dair bkz. FIRAT M. Melek, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", a.g.e. s. 257.

⁵² Aynı şekilde benzer aktüel saptamalar için bkz. ÜNAL Hasan, "AB'nin Kıbrıs Saplantısı", *Zaman*, 23 Mart 2000.

Kıbrıs Sorununun, AB'nin Helsinki Zirvesi Kararları ile birlikte geldiği son durumu başlatan süreç, 1990 tarihinde Rum Yönetiminin tek başına Kıbrıs'ın bütünü adına AB'ye tam üyelik müracaatında bulunmasıdır. Rum kesiminin bu müracaatı ne yazık ki AB tarafından kabul edilmiş ve Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği ile ilgili olarak gerekli raporu hazırlaması için AB Komisyonu'na havale edilmiştir⁵³. Bu tutum, aslında doğurması muhtemel sonuçlar dikkate alındığında, AB'nin Kıbrıs konusunda daha önce hiç rastlanmadık ölçüde Rum yanlısı bir tutum takındığını ifade etmektedir. Bu gelişme, AB'nin gittikçe artan bir oranda Kıbrıs sorununun taraflı haline gelmiş olmasının önemli bir göstergesidir. Zira AB'nin bu müracaatı kayıtsız şartsız kabul ederek işleme koyması; Rumların Ada'nın tamamı için karar verme yetkisine sahip olduklarının kabul edilmesinin yanısıra Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olması ile sonuçlanacak bir süreci de başlatmak anlamına gelmektedir ki, bu da Kıbrıs devletini doğuran bütün kurucu anlaşmaların kökten ihlal edilmesi demektir. Zira Zürih ve Londra Anlaşmaları Kıbrıs'a, Türkiye ve Yunanistan'ın aynı anda üyesi bulunmadığı herhangi bir siyasi ve ekonomik örgüte kısmen veya tamamen üye olmayı açıkça yasaklamakta ve bu statüyü de Garanti Anlaşması ile güvenceye almaktadır. Bu durumda AB, 1990 tarihindeki Rum müracaatını işleme koymakla Kıbrıs'ı oluşturan temel hukuk zeminini ortadan kaldıracak bir sürece yeşil ışık yakmış olmaktadır⁵⁴.

AB, Türkiye ile ilişkilerini, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerini düzeltmesine endeksleyerek de dolaylı biçimde Kıbrıs Sorununda Yunanistan tarafı bir müdahil aktör haline geldiğini hissetmektedir. Türkiye'nin 1987 tarihli tam üyelik müracaatına dair AT Komisyonu'nun 1989 tarihli görüşünde, Türkiye'nin AT üyesi Yunanistan'la ilişkilerini düzeltmesi ve Kıbrıs'ın yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesinden bahsedilmektedir. Yine AT'nun 1990 Haziranındaki Dublin Zirve bildirisinde Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerinin Kıbrıs sorununa bağlandığı belirtilmektedir. İşte bu bildiri-den hemen sonra Kıbrıs'ın AT'ye tam üyelik müracaatında bulunduğu dikkate alınır, Kıbrıs sorununda AB'nin taraflı tutumu ve bu tutumun etkileri daha kolay anlaşılır⁵⁵.

Rum kesiminin 6 Temmuz 1990'aki tam üyelik müracaatının hemen ardından, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş 12 Temmuzda bir muhtıra yayınlamış ve 16 Temmuzda bu muhtırayı AT Konseyi Dönem Başkanlığı'na iletmiştir. Denktaş, Kıbrıs adına Rum Yönetiminin tam üyelik müracaatında

⁵³ Bkz. GÜREL Şükrü S., "Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkiletri ve Kıbrıs Sorunu", ŞEN Sabahattin(der), Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, İstanbul 1992, s. 157.

⁵⁴ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Türkiye'nin Dış Politika Sorunları, Ankara 1999, s. 59.

⁵⁵ Bkz. GÜREL Şükrü S., "Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkiletri ve Kıbrıs Sorunu", s. 156.

bulunmasına karşı olmalarının hukuki ve siyasal sebeplerini anlatarak, bu girişimin Birleşmiş Milletler'in "soruna çözüm bulunmadan tarafların durumu daha da kötüleştirecek her türlü davranıştan kaçınmaları"nı ihtar eden 649 sayılı kararına aykırı olduğunu ve bu başvuruyu Kıbrıs Rum Yönetiminin tüm Adayı temsil yetkisi bulunmadan yaptığını, dolayısıyla Kurucu Anlaşmalar, 1960 Anayasası ve uluslararası hukuka aykırı olan bu müracaat karşısında AT'nun hiçbir şey yapmaması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁶.

Türkiye de, bu müracaatın hukuka aykırı olduğunu öne sürerek tepki göstermiştir. Bununla beraber yine Türkiye, bir taraftan KKTC ile ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerini derinleştirme kararını içeren bir mutabakat metni imzalarken, diğer taraftan da AT ile ilişkilerini geliştirmeye öncelik tanınması ve Kıbrıs sorununun AT ile ilişkileri geliştirilmesinde bir engel teşkil ettiği yolundaki değerlendirmesiyle Denктаş'ın yalnız bırakıldığı intibahını uyandırmıştır⁵⁷.

1991-92 yıllarında "Gali Fikirler Dizisi" ortaya atılarak tartışılmış ve bu çerçevede ABD Denктаş üzerindeki baskısını yoğunlaştırmıştır⁵⁸. 1992 Yılı sonlarında Gali'nin taraflı tutumunun da etkisiyle BM Güvenlik Konseyi'nin 789 sayılı kararı ile Türk toplumuna karşı sert bir tutum benimsenmiştir.

1993 Haziranında AB Komisyonu, Rumların 1990 yılında yaptıkları tam üyelik müracaatına ilişkin görüşünü açıklamıştır. Komisyon görüşünde, Kıbrıs'ın Birliğe dahil edilmesinin güvenlik ve refah açılarından katkı sağlayacağı; Ada'da dengesizlikleri gidererek bir çözüme ulaşılmasını kolaylaştıracağı belirtilmiş, bu çerçevede BM Genel Sekreteri'nin girişimlerinin desteklenmesi gerektiği, toplumlararası görüşmeler başlamazsa, yeniden bir değerlendirme yapılarak Ocak 1995'de Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği sorununun tekrar ele alınacağı ifade edilmiştir. Bu ifadeden AB Komisyonu'nun Kıbrıs'ın tam üyeliğine yeşil ışık yaktığı anlaşılmaktadır. Nitekim, 17 Ekim 1993'de AB Konseyi, Komisyon'un görüşlerini benimseyerek Kıbrıs ile ilişkilerini yoğunlaştırmış ve sorunun çözümüne doğrudan katkıda bulunma ve 1995 tarihinde tam üyelik sürecinin başlatılmasına karar vermiştir.

Bu sırada, 1993 yılında BM Genel Sekreteri Butros-Gali'nin, Maraş'ın yerleşime açılması, bölgeye her iki toplum üyelerinin de serbestçe giriş çıkışlarının sağlanması, buralarda vergiden muaf ticaretin teşvik edilerek toplumların yakınlaşmalarına katkıda bulunulması, Lefkoşe Uluslararası Hava-

⁵⁶ Bkz. a.g.e. s. 157.

⁵⁷ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Dış Politika: Dış Kapının Dış Mandalı, a.g.e. s. 151 vd.

⁵⁸ Bkz. GÜREL Şükrü S., "Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkiletri ve Kıbrıs Sorunu", a.g.e. s. 162.

alanının BM denetiminde sivil uçuşlara ve kargo trafiğine açılması gibi önemli hususları da içeren “Güven Arttırıcı Önlemler Paketi” ortaya atılarak tartışılmıştır⁵⁹. Rumlar AB’nden aldıkları yeşil ışığın da cesaretlendirici etkisi ile söz konusu pakete karşı oldukça isteksiz bir tutum takınmışlardır.

AB, 1994 Korfu zirvesinde yayınladığı “Beyaz Sayfa” bildirisinde, Kıbrıs’ı genişleme programına aldığı ilan ederek, müzakerelerin başlama tarihinin, Ocak 1995’de AB Dışişleri bakanları toplantısında belirleneceğini kararlaştırmıştır. AB’nin bu kararına KKTC tepki göstermekte gecikmiş ve KKTC Meclisi Güven Arttırıcı Önlemler Paketi’nin artık bir değer taşımayacağını ilan ederek Türkiye ile dışişleri, savunma, güvenlik ve ekonomi konularında ileri düzeyde entegrasyonu hedefleyen bir dizi kararlar almıştır. Daha da önemlisi, KKTC Meclisi, bu safhada, federasyonu tek çözüm olarak gördüğünü ilan eden daha önceki kararını da kaldırarak Kıbrıs’ta çözüme ilişkin önemli bir tezinden vazgeçmiştir.

Gümrük Birliği Kapanında Kıbrıs

Tam bu dönemde, Türk hükümetinin AB ile Gümrük Birliği müzakerelerini başlatmış olması ve Yunanistan’ın da isabetli bir strateji geliştirerek, Kıbrıs’ın AB ile tam üyelik müzakerelerini başlatmasına Türkiye’nin itiraz etmemesine karşılık kendisinin de, Gümrük Birliği Kararını veto etmeyeceğini hissettirmesi; Türkiye’de hükümeti Kıbrıs konusunda tepkisiz kalmaya itmiştir.

Aslında, Türkiye’nin AB ile yaptığı Gümrük Birliği Anlaşması büyük ölçüde rasyonellikten uzak ve tamamen Türkiye’nin aleyhine işleyecek ciddi hükümler içermektedir⁶⁰. Zamanın hükümetinin iç politika mülâhazalarından dolayı⁶¹ Türk bürokratik, siyasal ve ekonomik elitinin Avrupa konusundaki irrasyonel yaklaşımından faydalanarak böyle bir anlaşmayı mutlak bir hedef olarak görmesi ve medyanın da ihale, teşvik ve kredi ilişkilerinden dolayı hükümetin güdümüne girmesi, oldukça büyük önem taşıyan bu konunun ayrıntılı bir şekilde tartışılmasına ve dolayısıyla taşıdığı olumsuzlukların ortaya çıkmasına imkan vermemiştir. Bir taraftan, Türkiye, tam üye olması durumunda AB’nin lehine olabilecek bütün tavizleri bu anlaşma ile tek ta-

⁵⁹ Birleşmiş Milletler’in Kıbrıs Girişimleri ve Güven Arttırıcı Önlemler Paketi ile ilgili ayrıntılar için bkz. BÖLÜKBAŞI Süha, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük”, SÖNMEZOĞLU Faruk(der), Türk Dış Politikasının Analizi, a.g.e. s. 282-305.

⁶⁰ Gümrük Birliği Anlaşmasının genel olumsuzlukları ve Kıbrıs sorununa etkileriyle ilgili olarak bkz. MOR Hasan, “Gümrük Birliği: Traji-komik bir fenomen”, *Yeni Yüzyıl*, 13 Mart 1995; MANİSALI Erol, Avrupa Birliği’ne Alınmayan Türkiye’yi Gümrük Birliğinde Bekleyen Sorunlar, İstanbul 1994.

⁶¹ Bkz. FIRAT M. Melek, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”, a.g.e. s.269.

raflı olarak verdiğinden⁶², tam üyeliğin AB açısından hiçbir avantajı kalmamış⁶³ ve dolayısıyla 1997 tarihli AB'nin Türkiye'yi tam üyelik sürecinin tamamen dışına iten Lüksemburg Zirvesi Kararları için süreç başlamış olurken, öbür taraftan da Kurucu Anlaşmalara ve Kıbrıs Anayasasına tamamen aykırı olarak Kıbrıs'ın tamamı adına Rumların AB ile tam üyelik müzakerelerini başlatmalarına Türkiye'nin tepkisiz kalması sağlanmıştır. Buna rağmen, 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış ve Anlaşmanın, AB Parlamentosu'nun onayından geçtikten sonra 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Aynı gün AB Bakanlar Konseyi tarafından, 1994 yılında Birliğin atamış olduğu Kıbrıs Gözlemcisinin raporları incelenerek, Komisyon'un daha önceki teklifleri doğrultusunda 1996 yılında Kıbrıs'ın tam üyeliği görüşmelerinin başlatılması kararı da alınmıştır.

Bu arada, AB Parlamentosu'nun 6 Aralık 1995 tarihli onaylama oylamasına doğru yaklaşılırken, Türkiyede 24 Aralık seçimlerinin atmosferine girilmiştir. Hükümet bu olayı tarihi bir zafer olarak sunarak iç politikada kullanmak isterken⁶⁴, muhalefet ve kamuoyunun belli bir kesimi de konuyu tartışmaya açarak Kıbrıs açısından bu kararın taşıdığı riskleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu tartışmaların da etkisiyle Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel ile KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş tarafından 28 Aralık 1995 tarihinde ortak bir deklarasyon yayınlanmıştır.

Bu deklarasyonda, AB ile GKRY arasındaki ilişkilerin kazandığı son boyutların KKTC ve Türkiye açısından hangi sonuçlar doğuracağına fark edildiği dikkati çekmektedir. Zira deklarasyonda, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'yi Kıbrıs konusunda söz sahibi yapan hukuki zeminin kaymakta olduğunun altı çizilmekte ve Garanti Anlaşmasına atıfla Türkiye'nin etkin ve fiili garantisinin devam edeceği; Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik müzakerelerinin belli bir mutabakat çerçevesinde Türk ve Rumlardan müteşekkil bir ortak heyetçe yürütülmesinin gerektiği; Kıbrıs'ta kesin çözüme ulaşıncaya kadar Türkiye'nin KKTC'nin güvenliğini sağlamayı sürdüreceği belirtilmekte ve gerekirse Rum-Yunan etkinliklerine mukabil davranışlar geliştirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliğinin Türkiye ile KKTC arasında ekonomik ve ticari ilişkileri tahdit edici herhangi bir hüküm içermediği şeklinde anlaşıldığı; Türkiye ile KKTC Dışişleri Bakanlıkları arasındaki ilişkilerin daha da yoğunlaştırılarak daimi bir danışma meka-

⁶² Benzer tespitler için bkz. GÜNDÜZ Aslan, "AB'de Yunanistan'ın dediği oldu", *Zaman*, 15 Aralık 1997; MANİSALI Erol, Avrupa Birliği'ne Alınmayan Türkiye'yi Gümrük Birliğinde Bekleyen Sorunlar, a.g.e. s. 47 vd.

⁶³ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, *Dış Politika: Dış Kapının Dış Mandalı*, a.g.e. s. 209-210.

⁶⁴ Bkz. a.g.e., s. 215.

nizmasının oluşturulacağı ve nihayet Kıbrıs'ın AB üyeliğinin, Adada nihai çözüme varılarak Federal Kıbrıs Devleti kurulduktan sonra ancak Türkiye'nin üyeliği ile eş zamanlı olarak gerçekleşebileceği vurgulanmaktadır.

Gümrük Birliği Anlaşmasının Avrupa Parlamentosu'nda onaylanması ve Türkiye'de hükümet ve değişik motiflerle hükümetin güdümüne girmiş çevrelerce zafer kutlamalarının yapılmakta olduğu bir sırada bu deklarasyonun yayınlanmış olması Ülkemizde Kıbrıs Sorunu ve AB ile ilişkiler konusunda devlet ve/veya devlet adına politika üreten kişi ya da kurumlar arasında derin bir çelişkinin mevcudiyetini yansıtmaktadır⁶⁵.

1996 Yılında Yunanistan ile Türkiye arasında iki ülkeyi sıcak çatışmaların eşiğine getiren Kardak Krizi'nin patlak vermesi⁶⁶; sonra Rumların Yunanistan ile ortak savunmayı daha da derinleştirerek Adaya S-300 füzeleri yerleştirme kararını almaları ve Türkiye'de yine hükümetin iç politika mülahazaları ile AB ile ilişkilerde somut gelişmeler elde etmeye yönelik olarak, Demirel-Denktaş Deklarasyonundaki "Kıbrıs'ın AB'ye ancak Türkiye ile birlikte aynı anda üye olabileceği" şartında esneklik gösterebileceği sinyallerini vermesi üzerine 20 Ocak 1997'de ikinci bir Demirel-Denktaş Deklarasyonu yayınlanmıştır⁶⁷.

Bu deklarasyonda vurgulananlara bakılınca, 28 Aralık 1995 deklarasyonunda dile getirilen bütün hususları tekrarladıktan sonra; Rum-Yunan ortak savunma konseptine bir cevap olarak Türkiye ile KKTC arasında da savunma ve güvenlik alanlarındaki ilişkilerin daha da derinleştirileceği ayrıntılı olarak dile getirilerek, Rum-Yunan yaklaşmasına karşı bir cevap verildiği görülecektir. AB ve Rum Yönetimi arasında tam üyelik müzakerelerinin başlatılması ile ilgili olarak da, Yunanistan'ın zorlaması ile yakılmış olan bu yeşil ışığın büyük bir hata olduğu, bunun Yunanistan ile dolaylı bütünleşme anlamına geleceği, hukuka aykırı bu durum karşısında Türkiye'nin de KKTC ile bütünleşmeyi sağlayacak tedbirler alacağı vurgulanarak bir anlamda, AB-Rum Yönetimi yaklaşmasına cevap verilmiştir⁶⁸.

Belki de sert bir tutumu yansıtan bu deklarasyonunun etkisiyle, 24 Şubat 1997'de AB Dışişleri Bakanları toplantısını müteakip yapılan açıklamada, daha öncesine göre farklı bir AB tutumu dile getirilerek, Kıbrıs'ta bir

⁶⁵ Bkz. a.g.e., s. 224 vd.

⁶⁶ Bkz. REUTER Jürgen, "Außenpolitätik und außenpolitätische Strategien griechenlands in den neunziger Jahren. Athens Balkan- und Europapolitik nach dem Zusammenbruch der sozialistischen Systeme", in: Südosteropa, 45. Jhg., 9-10/1996, s.660 vd.

⁶⁷ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Türkiye'nin Dış Politika Sorunları, a.g.e. s. 225.

⁶⁸ Bkz. AXT Heinz-Jürgen, "Konflikttriade im östlichen Mittelmeer. Die Türkei, Griechenland und Zypern", in: Internationale Politik, 2/1996, s. 38.

çözüm olmadan tam üyelik müzakerelerinin başlatılamayacağı, bölünmüş bir Kıbrıs'ın bu haliyle AB'ye alınamayacağı vurgulanmıştır⁶⁹ ..

Lüksemburg Kararları ve Yanlış Hesaplar

Ancak, 15 Temmuz 1997'de AB Komisyonu'nun yayınladığı "Gündem 2000" raporunda⁷⁰ 24 Şubat'taki tutumla taban tabana zıt bir yaklaşım sergilenerek, Kıbrıs'a AB genişleme listesinde yer verilirken, Türkiye bu listenin dışında tutulmuştur. İşte bu durum, Helsinki Zirvesi sonrası Kıbrıs sorununun kazandığı son boyuta ulaşmada temel sürükleyici dinamiklerden en önemlisi olmuştur.

Bu arada, Türkiye'de hükümet değişikliği yaşanmış ve Kıbrıs konusunda "şahin" olmakla nitelenen Bülent Ecevit Başbakan yardımcısı olurken, yine benzer eğilimde olan Şükrü Sina Gürel de Kıbrıs İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı olarak kabineye girmiştir. Yeni hükümetin Kıbrıs politikasının ana çizgilerini hükümet programında bulmak mümkündür. Söz konusu programda, AB'nin 15 Temmuz 1997 tarihli kararına tepki olarak, GKRY'nin AB ve Yunanistan ile bütünleşme politikalarına karşılık, KKTC'nin de Türkiye ile adım adım bütünleşme politikası izleyeceği belirtilmekte ve bundan daha da önemlisi, "Hükümetimiz, Kıbrıs'ın yalnız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için değil, doğrudan doğruya Türkiye'nin güvenliği açısından da önem taşıdığı ve bu önemin arttığını bilincindedir" ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadede aslında Türkiye'nin Kıbrıs politikasının şekillenmesinde fiilen devamlılık arz eden bir boyuta işaret edilmiştir. Ancak, dikkat çekici olan, bu boyuta ilk defa resmen atıfta bulunulmuş olmasıdır. Bununla, Kıbrıs'ın Türkiye için bir çok açıdan vazgeçilmez olduğu vurgulanmak istenmiştir. Bu vurgunun adresinin, tam üyelik konusundaki tutumundan dolayı AB, sıkı savunma ilişkilerine yönelmesinden dolayı Yunanistan ve tabii ki bütün bu gelişmelerle bir oldu bitti yaratmak hesabı içerisinde olduğu anlaşılan Kıbrıs Rum Yönetimi oldukları söylenebilir. Böylece, yeni hükümetin Kıbrıs konusunda geri adım atmak bir yana, AB ve Yunanistan'ın tutumlarına paralel bir şekilde KKTC ile ilişkilerde nitelikli bir derinliğe yöneleceği açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim bu atmosfer içerisinde 9-13 Temmuz 1997 tarihlerindeki zirvede Denктаş ilk defa konfederasyon anlamına gelebilecek tezler ortaya atmıştır. Yine Temmuz ayı içerisinde KKTC'yi ziyaret eden bakan Şükrü S. Gürel, Türkiye'nin sadece Kıbrıs'ın güvenliği ile ilgilenmediğini, aynı zamanda Türkiye'nin güvenliği açısından da Kıbrıs'ın büyük bir önem taşımakta olduğunu vurgulamıştır. Böylece, Kıbrıs'ın başka konularla karıştırılarak pazarlık mevzuu yapılmasına izin

⁶⁹ Bkz. BAHÇELLİ Tozun, "Güç merkezlerinin Kıbrıs'taki çözüm kısılacı", *Zaman*, 8 Aralık 1998; ÖZKAN İ. Reşat, *Dış Politika: Dış Kapının Dış Mandalı*, a.g.e. s. 142-143.

⁷⁰ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, *Türkiye'nin Dış Politika Sorunları*, a.g.e. s. 220-221.

verilmeyeceğini belirtilerek, AB ve Yunanistan'ı örtülü olarak uyarmıştır. Gürel, KKTC'nin kalıcılığı düşüncesinden hareket edilmekte olduğu intibayı verecek bazı yatırım ve altyapı programlarının başlatılacağını da ima etmiştir.

Bu ziyaretten hemen sonra Kıbrıs hareketinin yıl dönümü kutlamaları münasebetiyle, Başbakan Yardımcısı Ecevit, Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Kıbrıs işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Şükrü S. Gürel'den müteşkil bir heyet KKTC'yi ziyaret etmiş ve ortak bir bildiri yayınlarak KKTC ile kısmi bütünleşmeyi hedefleyen bir tedbirler paketi açıklamışlardır. Bu pakette yer alan unsurlar incelendiğinde, aslında daha önce Cumhurbaşkanı Demirel ile Denktaş arasında yayınlanan deklarasyonlardaki hususların biraz daha somut ve geliştirilmiş vaziyette tekrarlanmakta olduğu görülecektir. Bunlar, Türkiye ile KKTC arasında bütünleşmeyi sağlamaya yönelik olan, KKTC'ye yapılan bir saldırının Türkiye'ye yapılmış addedilerek mukabele edileceğini ilan eden güvenlik; ticaret, maliye, altyapı gibi konularda işbirliğini öngören ekonomik; KKTC'nin bağımsız bir birim olarak kökleşmesini esas alan televizyon yayınlarının TÜRKSAT aracılığı ile daha geniş bir alanı kapsar hale getirilmesini öngören sosyal; birlikte temsil ve bütünleşme projesinin iki devletin parlamento ve ilgili bakanlıklarından müteşkil oluşturulacak bir Ortaklık Konseyi marifeti ile yürütülmesini esas alan siyasal, hukuki ve kurumsal tedbirlerden meydana gelmekteydiler.

Kısmi bütünleşmeyi hedefleyen bu tedbirler paketinde vurgulanan hususların GKRY'nin AB ve Yunanistan ile geliştirdiği ilişkilere tam bir paralellik arz ettiği dikkati çekmektedir. Dahası pakette açıkça, "GKRY'nin AB ile girişecekleri tüm yapısal işbirliği ve uyum düzenlemelerinin benzeri Türkiye ile KKTC arasında da gerçekleştirilecektir."⁷¹ ifadesine de yer verilmiş olduğu görülmektedir. Böylelikle Lüksemburg kararlarının habercisi durumdaki Komisyon raporuna karşılık, Lüksemburg kararları sonrası için düşünülen tedbirlerin oluşturulması yönünde bir hazırlık göze çarpmaktadır. Bu da Türkiye'nin Kıbrıs politikasını artık iyice AB'nin tutumuna endeksli hale getirdiğine işaret etmektedir.

Bu deklarasyonun bir başka özelliği de, daha önce devlet aygıtı içerisinde Cumhurbaşkanı'nın başını çektiği askeriye ve Dışişleri bürokrasisinden oluşan bir eksen ile hükümet ekseni arasında Kıbrıs sorununa dair varlığı hissedilen ikiliğin ortadan kalkarak yeni hükümetle birlikte bir yeknesaklık sağlandığını gösteriyor oluşudur. Yukarıda anılan deklarasyonda öngörülen bütünleşme projesinin, KKTC'nin bağımsızlığı ile ilgili çelişki ve olumsuz-

⁷¹ Karşılaştırınız; FIRAT M. Melek, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", a.g.e.277.

luklar içerdiğini öne süren tepkiler burada bütünleşme yerine “özel ilişki” kavramının kullanılmasına sebep olmuştur. Ama bu sadece şekli bir tutum olup kesinlikle öze ilişkin bir tutum değişikliği anlamına gelmemektedir⁷².

Lüksemburg’dan Helsinki’ye Doğru

15 Temmuzda AB Komisyonu’nun yayınladığı “Gündem 2000” adlı raporda Türkiye AB’nin genişleme listesinde yer almazken, Kıbrıs’a birinci etap genişlemeye dahil edilecek ülkeler listesinde yer verilmiş olmasının, Helsinki Zirvesi kararlarına ulaşılan inişli çıkışlı süreci başlatan temel sürükleyici dinamik anlamına geldiğini belirtmiştik. 12 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesinde AB Konseyi, Komisyonun yayınladığı bu raporu benimseyerek AB’nin bir kararı şeklinde resmileştirmiştir. Bu kararlar birlikte başlayan, tepki ve karşı tepki süreci dikkatle analiz edildiğinde, AB’nin Helsinki zirve kararları ile birlikte Kıbrıs sorununun geldiği noktayı daha gerçekçi bir düzlemde analiz ederek, anlamlandırmak mümkün olacaktır.

Zira, Türkiye kendisini tamamen dışlayarak, AB genişleme sürecinin dışına atan ve bununla, bir bakıma Gümrük Birliğini AB-Türkiye ilişkilerinde varılabilecek nihai nokta olarak değerlendirmekle kalmayıp, bütün Kıbrıs adına GKRY ile Mart 1998’de tam üyelik müzakerelerini başlatarak Kıbrıs’ı AB’ye tam üye yapmak yaklaşımını karara bağlayan AB’ne karşı normalde kendisinden hiç beklenmeyecek sertlikte bir tepki koymuştur.

AB, Türkiye’yi Ortaklığa Hazırlama adıyla anılan bir kurum ihdas ederek, Türkiye ile ilişkiler konusunda yeni bir Avrupa Stratejisi belirlemiştir. Bu stratejinin bir parçası olarak Avrupa Konferansı adında bir toplantı tertipleyerek Türkiye’yi de bu konferansa davet etmiştir. Aslında bunların tamamı Yunanistan ve Avrupalı Hıristiyan Demokratların, AB içerisinde ortaklaşa geliştirdikleri, bir taraftan Türkiye’yi tam olarak AB bütünleşme sürecinin dışına itmeyi diğer taraftan da onu tamamen kontrol ve nüfuz alanı dışına çıkarmamayı hedefleyen taktik manevralardan başka bir şey değildir.

Esasında dikkatle bakıldığında Gümrük Birliğinin de, AB’nin bu stratejisinin taktik bir parçası olarak düşünüldüğü öne sürülebilir⁷³. Zira, hem bu anlaşmanın müzakere ediliş tarzı, hem de aldığı son şekil göz önünde bulundurulduğunda, o sırada Türkiye’deki iç siyasal yapılanma ve karar alma mekanizmasından kaynaklanan zafiyetlerden sonuna kadar istifade

⁷² Bkz. a.g.e. s. 277 vd.

⁷³ AB’nin Gümrük Birliği’ni, Türkiye’yi AB genişlemesinin dışında tutarken tamamen AB’den uzaklaşmasını da önlemeye ve Kıbrıs ve Yunanistan ile ihtilaflar konusunda da tavize almaya yönelik bir stratejinin parçası olarak ortaya attığına dair tespitler için bkz. AXT Heinz-Jürgen, “Konflikttriade im östlichen Mittelmeer. Die Türkei, Griechenland und Zypern”, a.g.e. s. 36.

edilmeye çalışıldığı⁷⁴; Türkiye'den, AB'ye tam üye olmasının AB lehine sağlayabileceği bütün avantajların tek tek alındığı ve böylece Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği durumunda elinde Birlik lehine sağlayabileceği hiçbir olumlu artı katkı bırakılmadığı görülecektir⁷⁵. Bu tutum, ileride içerisine alacağı bir aday ülkeye karşı samimi, dürüst ve yapıcı bir ilişkiler parametresi tesis etmekten oldukça uzak olmasına rağmen, o günkü şartlarda başarılı olabilmıştır.

Bu yakın tecrübeden aldığı cesaretle hareket eden AB, Lüksemburg'da söz konusu taktiğe baş vurarak yine başarılı olabileceğini hesaplamıştır. Ancak bu defa, Türkiye hiç de beklenildiği şekilde hareket etmeyerek, AB'nin Lüksemburg kararlarını doğru değerlendirmiş ve buna mütenasip bir tepki olarak AB ile her türlü siyasal diyalogu kestiğini, Avrupa Konferansına katılmayacağını, Kıbrıs ve Yunanistan ile ilgili hiçbir konuyu AB ile asla konuşmayacağını ve AB ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında tam üyelik görüşmelerinin başladığı anda kendisinin de KKTC ile kısmi bütünleşme programını uygulamaya koyacağını deklare etmiştir.

Bunu müteakip, 31 Mart 1998'de AB'nin Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerini başlatması üzerine, Türkiye de Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi'ni toplantıya çağırarak daha önce belirlenmiş tedbirler paketini yürürlüğe koymak suretiyle ilişkileri o doğrultuda geliştirme kararı almıştır. Böylece, AB'nin Ada'nın bütünü için Rum Yönetimini meşru temsilci kabul ederek Kıbrıs ile tam üyelik görüşmelerini başlatmakta ısrar etmesi ile birlikte, Kıbrıs sorununun çözümüne dair daha önce kabul edilen çözüm parametrelerinin ortadan kalktığı ve artık Adada iki ayrı devletin varlığını esas almayan çözüm arayışlarının kabul edilemeyeceği⁷⁶ ve Türkiye ile KKTC arasında ekonomik, siyasal, güvenlik, eğitim ve kültür alanlarındaki ilişkilerin derinleştirilmesi sürecinin başlatıldığı ilan edilmiştir. Bu tavır aynı zamanda KKTC'nin Kıbrıs sorununa nihai çözüm olarak federasyon düşüncesinden vazgeçerek, konfederasyon görüşünü ortaya attığı anlamına da gelmektedir.⁷⁷

Türkiye'nin AB ile her türlü siyasi diyalogu askıya aldığını deklare eden bu kararlı tepkisiyle birlikte Türkiye-AB, Türkiye-Yunanistan, Türkiye-

⁷⁴ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Dış Politika: Dış Kapının Dış Mandalı, a.g.e. s. 242-245.

⁷⁵ Bkz. MOR Hasan, "Gümrük birliği yüzyıllık hasreti bitirdi mi?", *Yeni Yüzyıl*, 19 Aralık 1995.

⁷⁶ Bkz. BİRAND Mehmet Ali, "Yıllardır dünyayı aldattık, artık bitti (4)", *Sabah*, 2 Nisan 1998.

⁷⁷ Karşılaştığımız KARAOSMANOĞLU L. Ali, "Denktaş'ın önerisi Kıbrıs ve AB için yeni bir fırsattır", *Zaman*, 9 Eylül 1998.

Kıbrıs ilişkileri ve bunların da birbirleri ile ilişkilerini içine alan bütün ilişkiler ağının parametreleri temelden değişerek yeni bir nitelik kazanmıştır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Lüksemburg Kararlarının hem AB ve hem de bu kararların oluşumunda önemli rol oynayan temel aktör konumundaki Yunanistan açısından büyük bir taktik-stratejik hata olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Zira bu kararlar ile AB'den dışlanmış bulunan Türkiye, AB ile her türlü siyasal diyalogu kesince, AB Türkiye'ye karşı kullanabileceği bütün kartlarını kaybetmiştir. Bu ise, hem Kıbrıs ve Yunanistan ile olan sorunların çözümü konusunda, hem de Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminde global bir aktör olma düşüncesindeki AB açısından tarihi, kültürel ve daha da önemlisi jeopolitik potansiyelleri itibarı ile Avrasya stratejisinin kilit bir aktörü durumdaki Türkiye'nin çekim alanı dışına itilmesinin sakıncaları bakımından kabul edilemez bir durum olarak görülmüştür⁷⁸. AB ve Yunanistan bu hatalarını anlamakta gecikmediler. İşte AB'nin Helsinki Zirvesi Kararları ile noktalanın süreç, bu büyük hatanın düzeltilmesine yönelik AB ve Yunanistan'ın arayış, taktik ve stratejilerinden müteşekkil bir manevralar zincirinden ibarettir.

AB açısından bakıldığında, 31 Mart 1998'de Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerinin başlamış olmasına rağmen Kıbrıs'ta fiilen iki ayrı devletin varlığı realitesinin, bu üyelik sorununu içinden çıkılmaz hale dönüştürmüş olduğu görülecektir⁷⁹. Bunun farkına varan Almanya, Hollanda, İtalya ve Fransa gibi AB'nin dört büyük ülkesi, 9 Kasım 1998'de yayınladıkları ortak bir deklarasyonla⁸⁰, bölünmüş bir Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliğinin ciddi sorunlar çıkaracağını belirterek, soruna bir çözüm bulunana kadar Kıbrıs'ın AB'ye üyelik görüşmelerine taraftar olmadıklarını ilan etmişlerdir⁸¹.

Bu dönemde, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından Kıbrıs'ta iki bağımsız devlet olduğunun kabul edilmesini ve bu iki devletin karşılıklı olarak birbirlerini tanıdıktan sonra, birlikte AB'ye tam üye olması gerektiğini içeren Konfederasyon önerisi

⁷⁸ Prof. Norman Stone, Türkiye'nin söz konusu bu potansiyellerinin AB ve ABD açısından taşıdığı önemi ve bu sebepten dolayı Türkiye'nin dışlanmışlığının geçici olduğunu ve mutlaka sürece tekrar dahil edileceğini daha Haziran 1998 Cardiff zirvesinde Türkiye'nin AB tarafından dışlanmışlığının sürdürüleceği anlamına gelen bir tutum takınılması üzerine kaleme aldığı makalesinde iddia etmekteydi ve yaklaşık bir buçuk yıl sonra Helsinki zirvesi sonucu bildirgesi ile birlikte Stone'un tezleri haklılığını ispatlamış oldu bkz. STONE Norman, "Cardiff dağı fare mi doğurdu?", *Zaman*, 23 Haziran 1998.

⁷⁹ Bkz. a.g.m.

⁸⁰ Söz konusu deklarasyonun etkileri ile ilgili bkz. BAHÇELLİ Tozun, "Güç merkezlerinin Kıbrıs'taki çözüm kısıfacı", *Zaman*, 8 Aralık 1998.

⁸¹ Bkz. a.g.m.

ortaya atılmıştır⁸². Bu öneri Yunanistan ve Rum Yönetimince incelenmeye bile değer bulunmayarak reddedilirken, AB tarafından da pek o kadar ilgi görmemiştir. Ancak bu tarihten itibaren Türk tarafı görüşmelerde, soruna bu öneride ortaya konulan düşünsel çerçevede bir çözüm aranması gerektiği görüşünü ısrarla öne sürmüştür.

En son Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Annan gözetimindeki Aralık 1999 New York görüşmelerinin yapılabilmesi için, Denктаş KKTC'nin tanınması ve görüşmelerin iki egemen eşit devlet arasında doğrudan yapılmasını şart koşmuş, bu önerinin kabul görmemesi üzerine ise görüşmelerin dolaylı biçimde yürütülmesi konusunda bir mutabakata varılmış ve böylece Annan'ın aracılık ettiği dolaylı görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmelerin devamı da 2000 Ocak ayı sonlarında Cenevre'de gerçekleşmiştir. Bütün bu dolaylı görüşmelerde, Denктаş, KKTC'nin eşit egemen bir devlet olarak varlığının tanınması ve AB'ye üyelik de dahil bu zeminde bir anlaşmaya varılmasını önerirken; Klerides, eskiden beri bilinen Kıbrıs'ın birlik ve bütünlüğü tezlerini tekrarlamakla yetinmiştir⁸³. Tarafların karşılıklı olarak kendi tezlerinde ısrar etmeleri üzerine, bu görüşmelerden de herhangi bir uzlaşma çıkmamış, böylece Kıbrıs Sorunu, hakkında hiçbir olumlu gelişme sağlanamadan günümüze kadar gelmiştir.

Şimdi, Helsinki Zirvesi Kararlarını oluşturan sürece tekrar dönerek, nasıl bir atmosfer içersinde bu kararlara ulaşıldığı, AB ve Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı belirgin bir yaklaşım değişikliğine iten faktörlerin neler olduğuna kısaca bakacağız.

Rum Yönetiminin Yunanistan ile birlikte Kıbrıs'a S-300 füzeleri yerleştirme kararında takvim işleyerek sona yaklaşıldığı dönemlerde, Türkiye bu kararın kendi güvenliği için açık bir tehdit ve meydan okuma anlamına geldiğini ve uygulamaya konulması durumunda gerekli her türlü tedbire başvurarak bunu engelleyeceğini ilan etmiştir. Bu kararlı tutum karşısında bir çatışma çıkmasından çekinen ABD ve belli başlı AB üyesi ülkeler bu kararın uygulanmasından vazgeçilmesi yönünde telkinlerde bulunması için baskı yaparak Yunanistan'ı harekete geçirdiler⁸⁴. Türkiye'nin kararlı tutumunu karşısında işin ciddiyetini kavrayan Yunanistan'ın telkinleri sonucu Rum Yönetimini bu kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Öbür taraftan, Yunanlı diplomatların NATO'nun bazı gizli plan ve bilgilerini dışarı sızdırmaları, Yunanistan'ın Kosova'ya müdahale konusun-

⁸² Bkz. ÜNAL Hasan, "Yanlışlardan Doğruya Gidilmiyor", *Zaman*, 28 Eylül 1999.

⁸³ Bkz. KOHEN Sami, "Ne çıkar bundan", *Milliyet*, 1 Şubat 2000.

⁸⁴ Bu konuyla ilgili Batılı basında dile getirilen kaygılara bir örnek olarak bkz. CONRAD Bernt, "Sprachlosigkeit bedrocht Zypern", *Die Welt*, 27 April 1998.

daki isteksizliği ve benzer şekilde Sırbistan'a bilgi sızdırdığı iddialarının yayılması Yunanistan'ı zor durumda bırakmış ve NATO ve AB içersinde tecrit edilmesi eğilimini ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca 1999'un başlarında Öcalan'ın Kenya'da ele geçirilmesi ve Yunanistan ile çok yönlü ilişkiler içerisinde olduğunun ortaya çıkması Yunanistan'ın bu dönemdeki diğer bir dış politika çıkması olarak görülmüştür⁸⁵.

Bütün bu şartlar bir arada mütalaa edilince, Yunanistan'ın Türkiye ile diyalogu içeren yeni bir dış politika konsepti geliştirmesi daha anlamlı hale gelmektedir. Dolayısıyla, 1999 Ağustosunda önce Türkiye ve arkasından da Yunanistan'da yaşanan depremlerin Türk-Yunan diyalogunun başlamasına vesile olduğu şeklinde kamuoyunda beliren kanaatin bir yanılısamadan ibaret olduğu söylenebilir. Deprem faktörü sadece iki ülke arasında yukarıdaki dinamiklerin zorlaması ile Dışişleri Bakanlarının Madrid buluşması ile başlayan diyalog sürecinin her iki ülke kamuoyu tarafından destek görmesine bir katkıda bulunmuştur.

Bilindiği gibi görüşmeler neticesinde iki ülke arasında belirgin bir yakınlaşma sağlanmıştır. Bazı ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği imkanlarının araştırılması ve ilişkilerin geliştirilmesi konusunda mutabakata varılması, üstelik yapılan karşılıklı ziyaretlerle havanın daha da yumuşatılması ile Helsinki Zirvesi Kararlarına ulaşılmıştır.

Helsinki Zirvesi Kararlarının Taşındığı Anlam

AB, 10-11 Aralık 1999 tarihinde dönem başkanlığını elinde bulunduran Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yüz yılın son zirve toplantısını yaparak, "Millenium Deklerasyonu" adı altında bazı kararlar yayınlamıştır. Söz konusu zirvede, AB'nin genişlemesi, savunma kimliği ve Birliğin geleceği ile ilgili olarak da bazı kararlar alınmıştır. Ancak bu kararlar konumuz dışındadır olduğundan, biz bu kararların Türkiye ve Kıbrıs'ı ilgilendiren kısmına kısaca göz atacağız.

Bu kararlarda, Türkiye'yi AB genişleme sürecinin tamamen dışına iterek Türkiye'nin sert tepkisine sebep olan Aralık 1997 Lüksemburg zirvesindeki tutumdan vazgeçilerek Türkiye'nin tekrar AB üye adaylığının teyit edilmiş olması, aslında somut bir anlam ifade etmemektedir. Zira, Türkiye'nin üye adaylığı daha 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşmasının 28. maddesinde zaten hükme bağlanmış bulunmaktaydı⁸⁶. Bu kararlarda yeni olan şeyin, sadece daha önce Lüksemburg'da yapılan bir hatadan dönülmesi

⁸⁵ Bkz. TAŞHAN Seyfi, "Atina hatasını kabul etmeli", *Zaman*, 2 Mart 1999.

⁸⁶ Karşılaştırınız, KARLUK Rıdvan, "Avrupa Birliği Türkiye'yi dışlıyor mu?", *Zaman*, 16 Aralık 1997.

olduğu söylenebilir. Çünkü, Lüksemburg zirvesinde, AB'nin stratejik öngürsüzlüğü ve AB içerisinde etkin olan tutucu Hıristiyan Demokratların AB'ni aynı zamanda bir kültürel değerler birliği olarak algılamaları ve bu değerlerin de Hıristiyanlık dininin değerlerinden oluştuğu, Türkiye gibi bu Hıristiyan değerler dairesine mensup olmayan bir ülkenin AB içerisinde yerinin olamayacağı şeklindeki anlayışları⁸⁷, Yunanistan'ın yanlış hesaplara dayanan tazyiki ile bir araya gelerek Türkiye'yi AB genişleme sürecinin tamamen dışına iten kararın oluşmasına sebep olmuştur.

Helsinki'de bu tavırdan dönülmüş olduğundan, Türkiye tekrar AB üye adaylığı statüsünü elde etmiştir. Ancak hala bunun ne zaman gerçekleşeceğine dair herhangi bir somut takvim belirlenmiş değildir. Çok daha önemli olanı da, bu muğlak üye adaylığının hangi somut şartlar ileri sürülerek belirli bir takvime bağlanacağı hususu Türk dış politikası ve Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından hayati bir önem ve değeri haizdir.

Kararlarda, AB'ye tam üyelik görüşmelerinin başlatılabilmesi için Türkiye'nin, "Kopenhag Kriterleri"ni yerine getirmesi şart koşulmuştur. Bu kriterlerin hayata geçirilmesi, ekonomik, siyasal ve hukuki bir üst standarda ulaşmak anlamına geldiği, dolayısıyla bu bakımdan olumlu bir yol gösterici ve motive edici faktör olduğundan kararların bu hususlara müteallik kısmının olumsuz nitelik taşıdığı söylenemez. Ancak, kararlardaki Yunanistan ve Kıbrıs'a dair hususlara bakıldığında, aynı iyimserliği sürdürmek mümkün değildir. Zira bu kararlarda da 1997 Lüksemburg zirvesi kararındaki temel tezler ve tutumun aynen korunduğu, bu konuda olumlu bir yaklaşım sergilenmediği söylenebilir.

Söz konusu kararda, Ege ve Kıbrıs sorununa dair Yunanistan'ın uzunca bir zamandır savunmakta olduğu görüşler ve bunların Türkiye'nin AB ilişkileri ile irtibatlandırılış şekillerinin aynen tekrarlanmış ve bu şartlar dahilinde Türkiye'nin AB'ne üye adaylarının yer aldığı listeye dahil edilemeyeceği belirtilmiştir. 'Aralık 1999 Helsinki zirvesinde ise, Türkiye'nin 1963'de AET ile ortaklık tesis eden Ankara Anlaşması gereğince zaten mevcut olan⁸⁸ tam üye adaylığı teyit edilmiş; bunun dışında Aralık 1997 Lüksemburg zirvesindeki görüşler belli bir takvime de bağlanarak aynen korunmuştur⁸⁹. Yukarıda da işaret edildiği gibi Lüksemburg zirvesinde, Türkiye'nin insan hakları, azınlık sorunları, komşuları ile olan sorunlarında uluslararası hukuk yollarına başvurmayı kabul etmesi istenmekte ve fakat Kıbrıs ile koşulsuz olarak tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmekteydi. Dikkat edilecek olursa, bu hususlar, bir kısmı Helsinki zirvesi

⁸⁷ Bkz. İNAN Kamram, "AB ve feda edilen 50 yıl", *Zaman*, 16 Aralık 1997.

⁸⁸ Bkz. KAMEL Ayhan, "AB Kompleksi", *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1999.

⁸⁹ Bkz. ÜNAL Hasan, "Yunanistan seçimleri: Şimdi neler olacak?", *Zaman*, 13 Nisan 2000.

kararlarına “Kopenhag Kriterleri”ni yerine getirmek olarak, diğerleri ise belirgin bir takvime de bağlanarak, Yunanistan ile ihtilafların en geç 2004 yılına kadar, gerektiğinde Lahey Adalet Divanı’na da götürülerek çözüme kavuşturulması biçiminde yansıtılarak Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi şartları haline getirilmiştir.

Bu kararlarda, Kıbrıs konusunda ise Kıbrıs’ın tam üyeliğinin kolaylaştırılması yönünde bir tavır takınıldığı söylenebilir. Zira, Lüksemburg zirvesinde AB’nin Kıbrıs ile tam üyelik görüşmelerini başlatmaya karar vermiş olmasına rağmen, sonradan Adadaki fiili durumu da dikkate alan Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda’nın sorunu daha da karmaşıklaştıracağını öne sürerek bir çözüme varılıncaya kadar tam üyelik görüşmelerinin askıya alınması şeklindeki tutumları ile AB’de sorun kilitlenerek Rum-Yunan ikilisini çözüm aramaya mecbur etmiş iken, Helsinki kararlarında bir bakıma bu Rum-Yunan tarafını zora sokarak Kıbrıs’ta bir çözümü AB’ne tam üyeliğin ön şartı haline getiren durum sona erdirilmiş⁹⁰ ve yayınlanan zirve bildirisinde, Kıbrıs’ın AB’ne tam üyeliği değerlendirilerek sorunun çözülmüş olup-olmadığına bakmaksızın karara varılacağı görüşüne yer verilmiştir. Adadaki bölünmüşlüğe bir çözüm bulunmaksızın tam üyelik görüşmelerine başlanmayacağına ilişkin yaklaşım bir taraftan Rumların Adanın tamamının meşru temsilcisi sıfatıyla ortaya çıkmalarına örtülü bir itirazı ifade etmekteyken, diğer taraftan da Rumları bir anlamda Adanın tamamını temsil etme yönündeki hukuk dışı tezlerinden vazgeçerek, kabul edilebilir bir çözüm girişimlerine katılmayı teşvik etmekte, hatta buna zorlamaktaydı.

Ne var ki, Helsinki zirvesinde Kıbrıs’ın tam üyeliği ile ilgili olarak benimsenen bu son tutum, Rumları az çok müzakere masasına yaklaştırma potansiyeli taşıyan önemli parametreleri ortadan kaldırmış bulunmaktadır⁹¹. Dolayısıyla, bundan böyle Rumların müzakereye daha büyük bir isteksizlikle yaklaşacakları öngörüsünde bulunmak herhalde kehanet ol.nasa gerektir⁹².

SONUÇ

Türk-Yunan ihtilafları, Yunanistan’ın dış ve hatta bazen iç politikası açısından biricik değilse bile kesinlikle birinci önceliğe sahip bir konu olduğu gibi; Türkiye açısından da bu ilişkilerin oldukça önemli önceliğe sahip bir dış politika konusu olduğu söylenebilir⁹³. Hatta zaman zaman Yunanistan eksenli sorunların Türk dış politikasında birinci öncelikli bir konum kazandıkları da gözlemlenir. Kıbrıs sorunu da, Türk-Yunan ihtilaflarının ana eksenini

⁹⁰ Bkz. REUTERS, 12.12.1999.

⁹¹ Bkz. Basler Zeitung, 11-12.12.1999.

⁹² Bkz. KAMEL Ayhan, “AB Kompleksi”, a.g.m.

⁹³ Bkz. GÜRBEY Gülistan, Genese eines Konflikts: Eine Analyse der Konfliktursachen, a.g.e. s. 80 vd.

teşkil etmekte olup, iki ülke arasındaki diğer sorunların çözümünde (daha doğru bir ifadeyle çözümsüzlüğünde) kilit rol oynamaktadır⁹⁴. İkinci Dünya Savaşını müteakip Türk dış politikasının seyrine bakılarak, izlediği güzergah ve buradaki temel belirleyici dinamikler analiz edilirse, Türk-Yunan ilişkilerinin ve bu arada Kıbrıs sorununun bu dinamikler arasında en başta yer aldığını görmek kolaylaşacaktır.

Bu durum Türk dış politikasına yön veren aktörlerin temel dış politika algılama ve tercihleriyle de çok yakından ilgili olduğundan; belli bir subjektiviteyi de içinde barındırmaktadır⁹⁵. Objektif olarak bakıldığında ise, temel parametreleri itibarıyla Yunanistan ile olan ilişkiler ve bu çerçevede ortaya çıkan sorunların, Türkiye gibi reel olarak bölgesel bir güç olma potansiyeline sahip orta ölçekli bir ülkenin dış politikasında bu kadar ağırlıklı bir etkiye sahip olmaması gerekir. O halde mevcut fiili durumun yukarıda işaret edilen subjektivitenin uzantı ve yansımaları olduğu sonucuna ulaşmak yanlış bir yaklaşım olmasa gerektir. Gerçekten de, Kıbrıs sorunu ve bu sorunla ilgili Türk dış politikasında şekillenen ilişki ve etkileşim ağı bu çıkarımı somutlaştırıcı nitelikteki yansımalarıdır⁹⁶.

Kıbrıs sorununda özellikle AB Helsinki zirvesi kararları ile birlikte gelinen en son durumun niteleme, tanımlama, analiz ve yorumunda bu durum çok daha açık olarak görülmektedir.

Yukarıda anılan kararlar, bu kararların oluşum süreci içerisindeki gelişmeler ve bu gelişmeleri biçimlendiren dinamiklerin analizinden anlaşılıyor ki, genelde Yunanistan ile ilişkiler ve özelde de Kıbrıs sorunu Türk dış politikası denkleminin en temel değişmez dinamiği durumundadır.

1987 yılında değişmeye yüz tutmuş uluslararası sistemin de etkisiyle Türk dış politikasındaki karar verici aktörler AB'ne tam üye olma yönünde bir karara vararak süreci işletmeye başlattılar. Bu somut kararlar birlikte ortaya konulan hedef şüphesiz belli ilişkiler parametresini içeren bir dış politika konseptini öngörmekteydi. Helsinki kararları ile varılan nokta, Türkiye'nin 1987'de ortaya koyduğu dış politika konsepti parametrelerinin etkileşim süreci ve dalgalanmalarının nihayetinde ortaya çıkan bir ara aşamayı ifade etmektedir. Artık Türk-Yunan ilişkileri ve/veya Kıbrıs sorunu, iki ülke ara-

⁹⁴ Bkz. GÜRÜN Kamuran, "Ege Sorunu", a.g.e. s. 260-262.

⁹⁵ Dış politikanın genel olarak nasıl bir ortamda oluştuğunun analizine dair bkz. KINDERMANN Gottfried-Karl, "Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse", Kindermann, Gottfried-Karl (Hrsg.), a.g.e. s.106 vd.

⁹⁶ Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki zorluklarını üçüncü ülkelerin nasıl istismar ederek başka dış politika alanlarında ne şekilde kullanmaya çalıştıklarıyla ilgili olarak bkz. DAVUTOĞLU Ahmet, "Kıbrıs ve G-8", *Yeni Şafak*, 23 Haziran 1999.

sında salt bir bilateral ilişki olmaktan çıkarak, bütün bir Türk dış politikasını kuşatan sofistike bir mahiyete bürünmüş bulunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliğini temel ve birinci derecede öncelikli bir dış politika hedefi olarak ortaya koyması ve bu hedefe ulaşmak için uygun araç ve stratejileri geliştirerek devreye sokmakta sergilediği ciddi zaafiyetler, gelişmelerin yukarıdan beri açıklanan seyir içerisinde biçimlenmesine temel sebep olmuştur. Açıklıkla ifade etmek gerekir ki, Türkiye'nin AB'ne üye olma hedefi, yukarıda işaret edilen karmaşık ve sorunlu durumun ortaya çıkmasında tek başına kesinlikle yeterli değil ve fakat gerekli bir faktör olmuştur. Bir başka ifadeyle, söz konusu hedef olmasaydı bu gelişmelerin hiçbir şekilde söz konusu olmayacaktı. Ancak karşı karşıya bulunduğumuz durumun ortaya çıkmasında, bizatihi bu hedefin mevcudiyeti değil, aksine hedefe ulaşılmasında gösterilen zaafiyetler önemli rol oynamıştır. Eğer bu zaafiyetler gösterilmemiş olmasaydı, konulan hedeflere ulaşma istikametinde şimdikinden çok daha ileri bir noktaya varılmış olabileceği rahatlıkla söylenebilir.

Helsinki Deklarasyonunun özellikle 4 ve 9. maddelerine bakıldığında, AB'nin Ege ve Kıbrıs sorunları ile ilgili olarak tamamen Yunanistan ve Rum yönetiminin tez ve tutumlarını benimsediği görülecektir⁹⁷. AB, Ege sorunu ile ilgili olarak Türkiye'nin gerektiğinde Uluslararası Lahey Adalet Divanı'na gitmeyi kabul etmesini şart koşarken, Kıbrıs sorununun çözümünde ise bölünmüşlüğü Adanın tam üyeliğe kabulüne engel teşkil etmeyeceğini deklare etmiştir. Netice itibarıyla, AB'nin bu iki konudaki tutumunun Yunanistan ve/veya Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) yıllardır savundukları görüşlerle paralellik içerisinde olduğu, buna karşılık Türkiye'nin tezleriyle ise taban tabana zıt olduğu söylenebilir. AB, diğer şartların yanı sıra bu iki hususu da tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasında ön şartlar olarak kabul ettiğine ve Türkiye ise, AB'ye üyeliği genel dış politika konseptinin temel eksenini olarak ulusal bir hedef haline getirdiğine göre, bu temel bir çelişki ve çok ciddi bir dış politika hedefler çatışması (Zielkonflikt) anlamına gelmektedir. Yunanistan ve GKRY 1987'den beri geliştirdiği taktik ve manevralarda bir çok iniş-çıkışın ardından nihayet hedefine ulaşarak, Türkiye'yi temel öncelikteki iki ulusal çıkarıyla ilgili tam bir dilemma ile karşı karşıya bırakmıştır. Sonuç olarak, AB artık Ege ve Kıbrıs sorunlarıyla ilgili olarak bir taraf haline gelmiş bulunmaktadır ve Türk dış politikasının bu iki temel sorunu artık AB-Türkiye ilişkilerinde ana gündem maddeleri durumundadır⁹⁸.

⁹⁷ Bkz. ÜNAL Hasan, "AB'nin Kıbrıs Saplantısı", *Zaman*, 23 Mart 2000.

⁹⁸ Bkz. ÜNAL Hasan, "Yunanistan seçimleri: Şimdi neler olacak?", a.g.m.

AB, Yunanistan ve/veya GKRY, 1997 Lüksemburg kararları ile muğlak bir üyelik perspektifi bile vermemelerinden dolayı tamamen etki alanları dışına çıkmış olan Türkiye'yi tekrar çekim alanları içine almayı başararak, Lüksemburg'daki o her türlü taktik ve stratejiden uzak hatalarını somut olarak herhangi bir bedel ödemedi ve hiçbir risk almadan telafi etme fırsatını elde etmişlerdir.

Bu sonucun ortaya çıkmasında rol oynayan genel çerçeve şartlarına kısaca göz atıldığında; AB'nin Kıbrıs konusunda bu şekilde bir taraf haline gelmesinde rol oynayan birinci faktörün, 1990'larda uluslararası sistemde iki kutuplu yapının sona ermesi ile birlikte AB'nin bağımsız ve etkin bir uluslararası aktör olarak belirmeye başlaması⁹⁹ ve bu şekilde bir rolü oynama istekliliği yönündeki iradeyi ortaya koyma eğilimi içerisinde olması olduğu görülecektir¹⁰⁰. Bu birinci faktörün etkisini artırıcı rol oynayan ikinci bir faktör de, Türkiye'nin 1987 yılında AT'na tam üyelik müracaatını müteakip AB'ne tam üyeliği, dış politika konseptinde temel bir eksen haline getirmesi ve fakat bu hedefi gerçekleştirme noktasında oldukça ciddi bir strateji ve taktik zaafiyet sergilemiş olmasıdır¹⁰¹. Nihayet üçüncü bir faktör ise, Yunanistan'ın 1981 tarihinde AB'ye tam üyeliği ile birlikte AB'nin karar alma mekanizmalarında yer alarak belli ölçülerde doğrudan ve dolaylı olarak AB kararlarının oluşumunu etkiler hale gelmiş olmasıdır. Bu son faktöre, yaklaşık aynı dönemlerde Yunanistan'da bir iktidar değişimi yaşanarak hırçın ve popülist Papandreou'nun iktidardan uzaklaşması¹⁰² ve haleflerinin dış politikada taktik, strateji ve manevra alanını geliştirme konusunda selefleri ile kıyaslandığında ileri bir performans sergileyebilmeleri de bir başka tali faktör olarak ilave edilmelidir¹⁰³. Netice olarak belirtmek gerekir ki, Helsinki deklarasyonunda yer aldığı şekliyle Kıbrıs artık sadece Yunanistan ile Türkiye arasında bir sorun olmaktan çıkmış ve AB-Türkiye arasında bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Daha da önemlisi AB'nin benimsediği son tutum ile birlikte Türkiye'nin tam üyeliğine endeksli hale getirilerek, Türk dış politikasında önemli bir "hedef çatışması"nın eksenlerinden biri olmuştur.

⁹⁹ Bkz. LASCHET Armin/PAPPERT Peter (hrsg), Ein Kontinent im Umbruch: Perspektiven für eine europäische Außenpolitik; Festschrift für Hans Stercken, Berlin 1993.

¹⁰⁰ Bkz. MOR Hasan, "AB'nin güvenlik politikasında sorunlar mı var?", *Yeni Yüzyıl*, 16 Temmuz 1995.

¹⁰¹ Bkz. AKGÜN Mansur, "Akademi'nin sempozyumu", *Yeni Yüzyıl*, 30 Nisan 1998.

¹⁰² Papandreou döneminde Yunanistan'ın dış politikası ile ilgili ayrıntılı bir analiz için bkz. AXT Heinz-Jürgen, Griechenlands Außenpolitik und Europa: Verpaßte Chancen und neue Herausforderungen, Baden-Baden 1992.

¹⁰³ Bkz. Neue Züricher Zeitung, 18. Februar 1999 Nr. 40 7; AKGÜN Mensur, "Cumhurbaşkanı'nın Açıklamaları", *Zaman*, 2 Mart 1999.

Rumların nihai hedef olarak kabul etmeleri zor olmakla birlikte, Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olması durumunda, Kıbrıs ile ilgili Zürih-Londra Anlaşması, İttifak ve Garanti Anlaşmaları, Kıbrıs Anayasası ve hülasa Kıbrıs'ı ortaya çıkaran bütün bir hukuk zemini ortadan kalkacağından; Türkiye'yi taraf haline getiren hukuki çerçevenin geçerliliği de tartışmalı hale gelecektir. Dolayısıyla büyük bir belirsizlik ve risk ortamına girilecektir.

Çok daha önemlisi ise, GKRY'nin bu haliyle AB'ye tam üyeliği bir taraftan dolaylı olarak kısmi Enosisi gerçekleştirirken¹⁰⁴, öbür taraftan da AB'de ikinci ve daha hırçın bir Yunanistan'ı ortaya çıkaracaktır¹⁰⁵. Bu durum da, Türkiye'nin AB ile ilişkilerini içinden çıkılmaz hale sokacak, Rumlar devamlı Adayı Türkiye'nin işgal altında tuttuğu ve Türkiye ile diyalog için bu işgale son verilmesinin gerekliliğini öne sürerek Türkiye'yi AB ile ilişkilerinde bunaltacaktır¹⁰⁶.

Bundan dolayı, Türkiye AB'ye mutlaka Kıbrıs ile aynı anda birlikte üye olmayı hedeflemeli; bütün taktik ve stratejilerini de bu hedefi gerçekleştirme yönünde geliştirmelidir. Böyle olunca, kendisini bir taraftan tam üyelik perspektifinin afakiliğinden¹⁰⁷ kurtararak, tarafları ilişkilerin daha reel bir zemine oturması yönünde teşvik ederken; öbür taraftan da yukarıda sıralanan mahsurların doğuracağı olumsuz sonuçlardan büyük ölçüde kurtulmuş olacaktır. Bundan başka, Yunanistan ile arasındaki mevcut bir çok sorun da temelsiz hale geleceğinden, Türk-Yunan ilişkilerini de gerçekçi bir çözüme kavuşturma imkanını elde edecektir¹⁰⁸. Türkiye bu tezini AB ve diğer ilgili örgüt ve ülkelere doğru biçimde anlatmak durumundadır.

Eğer bu sağlanamazsa, tam bir kargaşa doğacak; başta Kıbrıs olmak üzere, Türkiye'nin Yunanistan ile olan sorunlarının tamamında ve AB'ye tam üyelik konusunda ulusal çıkarları ciddi bir şekilde tehdit altına girecek-

¹⁰⁴ Bkz. ÖZKAN İ. Reşat, Türkiye'nin Dış Politika Sorunları, a.g.e. s. 57.

¹⁰⁵ GKRY'nin Türkiye'den önce Kıbrıs Sorunu çözülmeden AB'ye tam üye olmasının yaratacağı sorunlarla ilgili olarak bkz. BLANKENSTEIN Hide, "AB'nin Günahı Kıbrıs", *Zaman*, 8 Aralık 1998.

¹⁰⁶ Kıbrıs Sorunu çözülmeden mevcut haliyle, GKRY'nin AB tarafından Ada'nın tamamı adına yapılmış olarak kabul edilen müracaatı neticelendirilerek AB'ye tam üye yapılması durumunda, ortaya çıkacak sorunlar ve Türkiye'nin milletlerarası hukuk bakımından nasıl köşeye sıkıştırılacağıyla ilgili ip uçlarına dair bkz. LAFFERT VON Gred, Die völkerrechtliche Lage des geteilten Zypern und Fragen seiner staatlichen Reorganisation, a.g.e. s. 230 vd.

¹⁰⁷ Helsinki kararlarında tanınan üye adaylığı statüsünün reel olarak ne anlama geldiğiyle ilgili olarak bkz. *Die Welt*, 13. Dezember 1999.

¹⁰⁸ Bkz. KRAMER Heinz, "Die EU-Mitgliedschaft der Türkei ist wichtig für Europas Stabilität und Sicherheit", in: *Internationale Politik Und Gesellschaft (IPG)*, 4/1997, s. 445.

tir. Bu durumda ise Türkiye, bu haliyle zaten gerçekçi bir sonuç getirmeyecek olan AB'ye tam üyelik müracaatını geri çekip; Gümrük Birliğini de revize ederek; KKTC ile bütünleşme şeklinde yeni bir dış politika konseptini daha uyumlu ve tutarlı bir biçimde yürürlüğe koymak durumunda olacaktır.